

PSİKANALİTİK YAKLAŞIMLA MİLLİYETÇİLİK PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA TÜRK- YUNAN KİMLİĞİ: 6/7 EYLÜL OLAYLARI

Özlem Özdeşim SUBAY¹

Öz

Büyük grup kimliklerinden biri olan milli kimlik, bireylere grup aidiyeti kazandırarak onların siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal ilişkilerine etki etmektedir. Son yıllarda alan yazınındaki gelişmelerle birlikte politik psikoloji perspektifinden büyük grup kimliklerinin psikolojisini incelemek mümkün hale gelmiştir. Milliyetçilik psikolojisini inceleyen yaklaşımlar arasında olan psikanalitik yaklaşım olayları tarihsel ve toplumsal açıdan çözümlemesi bağlamında etkilidir ve alan yazınında dikkat çekmektedir. Türk ve Yunan kimlikleri arasında Bizans ve Osmanlı dönemine dayanan özellikle İstanbul'un fethiyle başlayan ve Kurtuluş Savaşıyla devam eden yüzyıllar boyunca süregelen birçok gerilim hattı mevcuttur. Demokrat Parti döneminin en çok yankı uyandıran siyasal gelişmelerinden biri, 1955 yılında gayrimüslimlere karşı gerçekleştirilen 6-7 Eylül Olaylarıdır. Bu çalışmanın amacı, 6-7 Eylül Olaylarının psikanalitik bakış açısıyla milliyetçilik psikolojisi bağlamında değerlendirilmesidir. Bu amaçla öncelikle Türk milliyetçiliğinin psikolojisine, psikanalitik açıdan Türk- Yunan kimliği arasındaki ilişkiye ve 6-7 Eylül Olaylarının değerlendirilmesine yer verilecektir. Çalışma sonuçlarından birisi, iki kimliğin tarihteki seçilmiş travmalarından dolayı birbirlerine karşı yeterli eşduyumu gösterememesi ve bu travmaların zaman zaman şiddet olaylarını tetiklemesidir.

Anahtar kelimeler: Milliyetçilik psikolojisi, Türk milliyetçiliğinin psikolojisi, Türk- Yunan milli kimliği, Kıbrıs meselesi, 6-7 Eylül Olayları.

JEL Sınıflaması: Z00, Z10, Z19

TURKISH-GREEK IDENTITY IN THE CONTEXT OF NATIONALISM PSYCHOLOGY WITH A PSYCHOANALYTIC APPROACH: THE EVENTS OF SEPTEMBER 6/7

Abstract

National identity, one of the large group identities, provides individuals with a sense of group affiliation and affects their political, cultural, economic and social relations. With the developments in the literature in recent years, it has become possible to examine the psychology of large group identities from the perspective of political psychology. The psychoanalytic approach, which is among the approaches that examine the psychology of nationalism, is effective in the context of analyzing events from a historical and social perspective and attracts attention in the literature. There are many lines of tension between Turkish and Greek identities dating back to the Byzantine and Ottoman periods, especially starting with the conquest of Istanbul and continuing with the War of Independence, for centuries. One of the most resonant political developments of the Democratic Party period was the September 6-7 Incidents, which took place against non-Muslims in 1955. The aim of this study is to evaluate the September 6-7 Incidents from a psychoanalytic perspective in the context of nationalist psychology. For this purpose, first of all, the psychology of Turkish nationalism, the relationship between Turkish-Greek identity from a psychoanalytic perspective and the evaluation of the September 6-7 Incidents will be included. One of the results of the study is that the two identities cannot show sufficient empathy towards each other due to their chosen traumas in history and these traumas sometimes trigger violent incidents.

Keywords: Psychology of nationalism, Psychology of Turkish nationalism, Turkish-Greek national identity, Cyprus issue, 6-7 September Events.

JEL Classification: Z00, Z10, Z19

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, oikiz@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7596-3069>

1. Giriş

Milliyetçilik psikolojisi büyük komşu grupların psikolojisi ve onların arasındaki ilişkiler ile şekillenmektedir. Yüzyıllar boyunca birbirine yakın yaşayan büyük grupların, doğal sınırlar, teknoloji eksikliği vb. sebebiyle çevrelerinde etkileşim içine girecekleri birbirlerinden başka gruplar olmamıştır. Kaynakların kısıtlılığından dolayı bu komşu gruplar, sağ kalmak için birbirleriyle rekabet içinde olmuşlardır. Bu ilkel rekabet düzeyi ise, zamanla grupların psikolojisi açısından daha büyük önem arz etmiştir. Fiziksel ihtiyaçların görülmesinin yanı sıra prestij gibi ruhsal anlamlar ve büyük grupların benlik değeri bu süreçte önem kazanmıştır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 13).

Büyük komşu gruplar birbiriyle çatışma içine girmeye müsaittir, tarih boyunca bu çatışmaların zaman zaman şiddet olayları ve savaşlar ile perçinlenmesi söz konusu olmuştur. Milliyetçilik psikolojisine göre milli kimlik inşası sürecinde “öteki” kimliklerin olumsuzlanarak kendi benlik değerinin yükseltilmesi söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, politikanın “öteki” üzerinden kendini güçlendirdiği çatışmaya eğilimli durumlarda kitlelerin kimlik siyaseti üzerinden manipüle edilmesi mümkündür. Bu konuda Türk siyasal hayatından verilebilecek en önemli örneklerden birisi, Mustafa Kemal Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalandığı haberiyle İstanbul başta olmak üzere Türkiye’de Rum azınlığa karşı gerçekleştirilen 6-7 Eylül Olaylarıdır (Özsüer, 2020, s. 392).

Türk ve Yunan kimlikleri arasında Bizans ve Osmanlı dönemine uzanan özellikle İstanbul’un fethiyle başlayan ve Kurtuluş Savaşıyla devam eden yüzyıllar boyunca süregelen bir çok gerilim hattı mevcuttur. Demokrat Parti döneminde Kıbrıs meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte bu gerilim hattı tırmanmış ve İstanbul başta olmak üzere Türkiye’de 6-7 Eylül Olayları yaşanmıştır. Bu çalışmada, milliyetçilik psikolojisinin analizinde psikanalitik yaklaşım yöntem olarak benimsenmiştir. Volkan’ın büyük grup psikolojisi kuramı çerçevesinde, Türk-Yunan kimlikleri arasındaki tarihsel gerilim ve 6-7 Eylül Olayları’nın dinamikleri analiz edilmektedir. Psikanalitik yaklaşımın sunduğu benlik değeri, öteki’nin temsili ve tarihsel travmaların aktarımı gibi kavramlar, olayın anlamlandırılmasında temel analitik araçlar olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle politik psikoloji perspektifinden milliyetçilik kavramı özellikle psikanalitik bakış açısıyla açıklanarak, milliyetçiliğin toplumlar açısından önemine ve toplumları nasıl etkilediğine yer verilecek; daha sonrasında Türk milli kimliğinin psikolojisi ile Türk- Yunan kimliği arasındaki ilişkiye değinilecektir. Son olarak, Kıbrıs meselesi ve 6- 7 Eylül Olaylarının ortaya çıkış seyri anlatılarak 6-7 Eylül Olaylarının psikanalitik açıdan değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

2. Politik Psikolojisi Perspektifinden Milliyetçilik Kuramları

Kendilik duygusu, bireyin kendisini çevresindeki dünyadan ayrı olarak algılaması, onun kendine özgü duygusal, entelektüel yanlarının bir araya gelmesidir (Polat ve Subay, 2015, s. 85). Birey, kendi kimliğini öteki bireylerle etkileşime girerek inşa eder. Benliğin ne anlama geldiğini anlayabilmek için başkalarını gözlemlemek ve onların yorumlarına başvurmak gerekir. Birey, bu gözlemler ve yorumlar sayesinde kendi benliğini kavrayabilir ve öteki bireyler aracılığıyla bir kimlik geliştirebilir. Bu süreç, benliğin toplumsal ve kültürel bir birikim oluşturarak kimliğini oluşturduğu, sürekli ve organik bir süreçtir (Ulusoy, 2019, s. 125). Bireyin tüm özelliklerini kapsayan kimlik kavramı, kişinin kendisini nasıl gördüğüne ve toplum tarafından nasıl görüldüğüne ilişkindir (Aşkın, 2007, s. 213). Birey kimlik kazanarak kendini sınıflandırır. Sosyal kimlik, sosyal gruplara üyelik ve bu gruplara dair hissedilen bağlanmadan oluşan kısma tekabül etmektedir. Kimlik, tutumlarda, davranışlarda ve bireyin kendisine dair değerlendirmelerinde önemlidir. Birey kendi iç grubunu ön plana çıkararak öz saygısını arttırabilir. Bir grupla özdeşleşme, olumlu iç grup imajıyla birlikte kendi benliğini güçlendirir, iç grubun diğer gruplardan daha iyi olarak algılanmasına sebep olur ve bu durum bireye itibar ve statü aşılır (Acar, 2016, s. 200). Büyük grup kimliği etnik, dini ve milli kimlikleri kapsamaktadır Bireyin, büyük grup kimliği ile kendilik değeri kaçınılmaz olarak iç içe geçmiştir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 25).

Milliyetçilik, en geniş tanımıyla, ortak bir tarih, dil, toprak, kültür veya bunların birleşimini paylaşan bir grup insanla özdeşleşme duygusudur. Milliyetçilik, açıkça bir ulusal grup için bağımsız bir devlet yaratma hareketi olabilir veya olmayabilir, ancak bugünün dünyasında kendi kaderini tayin hakkı ayrıcalıklı olduğundan, ulus devlet kurmak birçok milliyetçi hareketin hedefidir (Searle- White, 2001, s. 3). Özellikle 1990'ların başından itibaren ortaya çıkan milliyetçi ve etnik çatışmalardaki artış, bu alanda yapılmış akademik çalışmaların canlanmasını ve psikolojik boyutları da içermesini sağlamıştır. Modern bir ideoloji olan ve tarihi iki yüz yıl öncesine denk gelen milliyetçilik, hem uluslararası siyasette devletlerin birbiriyle olan ilişkilerinde hem de ulusların iç siyasetinde etkili olmaktadır (Ebinç, 2024).

Anderson (1991, s.15) milleti sınırlı ve egemen hayali bir siyasi cemaat olarak tanımlamaktadır. Bu hayali cemaatte psikoloji merkezde yer almaktadır. Fiziksel olarak karşılaşılmamış bir insan grubuyla ortaklık duygusu hissetmek, hatta bazen aynı coğrafyayı veya kültürel bağları paylaşmadan bile bu hayali cemaatle bir bağ kurmak siyasal davranışı açıklamakta önem arz etmektedir (İslambay ve Cingöz- Ulu, 2016). Nitekim Calhoun'a göre (2012, s. 3), milliyetçilik sadece siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve kişisel yani psikolojik bir kimlik meselesidir. Milli

kimliklerine derinden bağlı olan kişiler, bu toplumun birliğine, onuruna, bağımsızlığına, refahına ve devlete kendilerini adamıştır. Büyük grup üyeleri milletlerine yönelik güçlü ve olumlu bir bağlılığa sahip olma yönünde güdülenmiştir (Cottam, Mastors, Preston ve Dietz, 2017, s. 388).

Bireyin olgunlaşmamış duyguları ve yaşantıları üzerinde biçimlenen milliyetçilik, uyumlu ve yapıcı olabileceği gibi özellikle uygun olmayan koşullar altında patolojik bir hal alarak yıkıcı olabilmektedir (Polat, 2023, s. 179). Avrupa'da 19. yüzyılda ulus-devlet kavramının yükselişiyle birlikte aidiyet duyulan ulusun olumlu yönde şekillenmesi amacıyla yabancı ögelerden korunma, diğer ulusları aşağılama ve milli, etnik, dini azınlıkları dışlama mekanizmaları devreye girmiştir (Habermas, 2012, s. 19). Büyük grup kimliğini sahiplenen kitlelerin davranışları bilinçdışı tarafından yönetilmekte, bu durum kitlelerin rasyonel olmasından ziyade duygusal tavırlar sergilemelerini sağlayabilmektedir (Ademovic, 2020, s. 344).

Disiplinler arası bir bilim olarak gelişen politik psikoloji dünyada alan yazınında henüz gelişmekte, Türkiye’de ise yeni yeni uygulama alanı bulmaktadır (Kansu ve Tarhan, 2018). Türkiye’de milliyetçilik ile ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar genellikle politik, sosyolojik ve tarihsel bakış açısı içermektedir. Dünyada alan yazınında milliyetçilik psikolojisine dair genellikle sosyal psikolojiden ve psikolojiden etkilenmiş birtakım yaklaşımlar mevcuttur. Son yıllarda politik psikoloji perspektifinden milliyetçiliği açıklamada kullanılan beş temel yaklaşım bulunmaktadır: gerçekçi grup çatışması kuramı, sosyal baskınlık kuramı, sosyal kimlik kuramı, psikanalitik yaklaşım ve biyopolitik yaklaşım (Houghton, 2018, s. 189).

Sosyal psikologlar tarafından geliştirilen gerçekçi grup çatışması kuramı “bize karşı onlar” düşüncesini, “iç grup” ve “dış grup” arasında yapılan ayrımı ele almaktadır. Sherif 1950’li yılların başında saha araştırması amacıyla birbirlerini tanımayan yirmi iki öğrenciyi bir yaz kampına götürür ve rastgele gruplara ayırır. Gruplar kendi liderlerini, kimliklerini ve kültürlerini oluştururlar. Deneyin sonunda araştırmacılar, rekabet içermeyen aktivitelerde dahi grupların etnik ya da dini temelde ayrıldıkları halde birbirlerine düşmanlık beslediğini tespit ederler (Sherif, 1966). Houghton’a (2018) göre, bu şekildeki çatışmaların bazı durumlarda ortaya çıkıp, bazı durumlarda görülmemesi rekabet içgüdüsünün doğuştan olduğu görüşünü sorgulatmaktadır. Aralarında gerçek bir rekabet olmasa dahi kimi grup kimlikleri birbirlerine karşı önyargı besleyebilmektedir. Freud (1922, 2019) grup süreçlerinde bireylerin otorite figürleriyle özdeşleşerek grup aidiyetlerini güçlendirdiğini savunur. Gerçekçi grup çatışması kuramı çatışmaların kaynağını zaman zaman rekabet gibi rasyonel bir temele dayandırırken,

psikanalitik yaklaşım bireylerin bilinçdışındaki korkularının çatışmalarda rol oynayabileceğini öne sürer.

Sosyal kimlik kuramını geliştiren sosyal psikolog Henri Tajfel ve meslektaşları herhangi bir şekilde rasyonel bir sebep olmadığında bile dış gruplara düşmanlık geliştirilebildiğini tespit etmiştir. Tajfel bireyin iç grupla bu denli özdeşleşmesinin ardında farklı bir motivasyonun olduğunu düşünmüş, bu motivasyonun da özgüven olduğunu bulmuştur. Bir grupla özdeşleşme özellikle grubun yüksek statüye sahip olduğu koşullarda bireyin özgüveninin artmasını sağlamaktadır (Tajfel ve Turner, 1979). Sosyal kimlik kuramına göre, bir kişinin kendi ulusunun üstün olduğunu düşünmesi, temel insan ihtiyacı olan özgüvenin gelişimini sağlar. Bu durum ise milliyetçilik psikolojisinde kimi zaman yapılan eylemlerde kendince haklı nedenlerin olduğu düşüncesine hizmet edebilmektedir. İntikam için haklı olduğuna dair algının ortaya çıkması psikanalitik yaklaşımdaki mağduriyet psikolojisine tekabül edebilmektedir (Houghton, 2018)

Evrimsel psikolojiden etkilenen sosyal baskınlık kuramı milliyetçilik ve diğer grup çatışmalarına yönelik analizleri içermektedir. Sidanius ve Pratto'ya (1999) göre bir toplumda baskıcı ve hâkim bir grubun olması doğaldır ve grup temelli hiyerarşik yapı kısmen de olsa toplumun bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunur. Bu kuram gücün üretilmesi ve sürdürülmesine ilişkin olmak üzere sosyal gruplar arasındaki hiyerarşik ve eşit olmayan ilişkileri ele almaktadır (Subay, 2024, s. 51). Sosyal baskınlık kuramına göre milliyetçilik, ırkçılık, etnosentrizm, yabancı düşmanlığı, cinsiyetçilik ve sınıf ayrımcılığının bir toplumda ortaya çıkması kaçınılmazdır. İtaatkar grubun, baskın gruba olan sadakati ve boyun eğmesi sınıf farklarından doğan eşitsizliği de meşrulaştırmanın yansımasıdır. Özellikle milliyetçiliğin tezahürü olan çeşitli sembol ve toplumsal argümanlara baskın olan grup daha sıkı sarılmaktadır. Milliyetçiliği ve faşizmi açıklamada kullanılan bir diğer yaklaşım da sosyal baskınlık kuramıyla ilişkili olan Otoriter Kişilik Kuramı'dır (İslambay ve Cingöz Ulu, 2016, s. 306-308). Adorno ve meslektaşları tarafından 1950'de geliştirilen Otoriter Kişilik Kuramı, Nazi Almanyası'ndaki antisemitizmi inceleyen araştırmalardan doğmuştur. Psikanalitik temellere dayanan bu kuram, bireyin siyasi, ekonomik ve toplumsal görüşlerinin, kişiliğinde derinlere kök salan eğilimlerin bir yansıması olduğunu öne sürer (Adorno, vd., 1950). II. Dünya Savaşı ve Nazi rejiminin etkisiyle, otoriter eğilimlerin bir kişilik sendromu olarak incelenmesi sosyal bilimciler arasında ilgi görmüş; aşırı sağ ideolojiler ve fanatik antisemitizmin psikolojik temelleri araştırılmıştır (Cottam, vd., 2017; Subay, 2024).

Darvinci görüşten beslenen biyopolitik yaklaşım ise milliyetçiliği ve diğer etnik çatışmaları, doğuştan saldırganlık güdüsüne sahip olan insanların çatışmalarının bir doğal seleksiyon olduğu

düşüncesiyle açıklamaktadır. Genetik olarak birbirlerine benzeyen ve bencil genlere sahip olan grupların hayatta kalma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır (Rushton, 2015). Bu yaklaşım, kendi büyük grup kimliğine yönelik fedakârlığı ve öteki gruplara karşı düşmanlığı genetik olarak kendisine benzeyene iyilik yapma eğilimiyle açıklamaktadır. Ancak yine de kuram milli kimlik davranışlarının tümüyle genetik açıdan ele alınmasını doğru bulmazken, siyasi davranışları genetik amaçlar için bilinçdışı rasyonelleştirmeleri olarak görmektedir (Houghton, 2018).

2.1. Araştırmanın Yöntemi: Psikanalitik Yaklaşım

Milliyetçilik psikolojisini açıklayan ve çalışmada kullanılacak olan psikanalitik yaklaşım Avusturyalı ruh doktoru Sigmund Freud'un öncülüğünde 20. yüzyılın başında özgün bir kuram olarak gelişmiş ve birçok sosyal bilimciyi etkilemiştir. Bu yaklaşımı benimseyen bilim insanları kuramın evrenselliğini savunarak uyguladıkları yöntemlerin bireyin psikolojik sorunlarını çözümlemenin yanı sıra toplumsal sorunları da çözmede etkili olduğunu öne sürmüşlerdir (Geçtan, 2022). Psikanaliz klinik boyutu aşarak psikoloji dışındaki toplumsal bilimlerde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu çalışmada psikanalitik yaklaşımın tercih edilmesinin sebebi, bu yaklaşımın tarihsel ve toplumsal olaylara ilişkin kapsamlı bir çerçeve sunabilme kapasitesidir (Binbay, 1993). Freud'a (2019) göre, insanın davranışları büyük oranda, özünde usdışı olan dürtüleri tarafından, yani onun mantığıyla, ahlaki standartlarıyla ve toplumun standartlarıyla çelişen dürtüler tarafından belirlenmektedir. İnsan bu dürtülerinin çoğunun bilincinde değildir. İnsan davranışlarını kendi kendisine makul güdülerinin sonucu olarak rasyonalize ederken, aslında o bu davranışını güdüleyen bilinçdışı güçlere göre hissetmekte, düşünmekte ve eylemde bulunmaktadır.

Freud'un milliyetçilik psikolojisine ilişkin teorileri kısıtlıyken psikanalitik yaklaşım ile milliyetçiliği ve etnik çatışmaları açıklamaya çalışan bilim insanları Vamık Volkan ve meslektaşlarıdır (Houghton, 2018, s. 195). Volkan'a göre, çocuklar, ilk dönemlerinde duygu yüklü fiziksel çevreyi kendilik ve nesne imgelerinin uzantısı olarak görmektedir. Çocukluk dönemi, bütünleşik bir benlik anlayışının oluşumu ve sembolik nesnelerin dünyasının oluşumu yönünde bir değişim sürecini barındırırken, aynı zamanda bu dönemde çocukların fiziksel çevresine daha gerçekçi bir perspektif geliştirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Aslında, çocuğun içinde bulunduğu çocuk-anne etkileşiminin, kişisel haz veya bunun eksikliği ile ilişkili olarak yaşadığı semtin manzaraları ve sesleri zihninde daha gerçekçi ve dengelemiş temsillere dönüşmeden önce, belirli bir kutuplaşma eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu kutuplaşmada, bazıları "tümü iyi" olurken, bazıları "tümü kötü" kalır. Çocukluktaki kendilik ve nesne

temsillerinin bölünmesi, fiziksel çevreye yönelik bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açıları davranış kalıpları gibi kuşaktan kuşağa geçmekte, çoğu zaman çocukluk döneminin bölünmesinde devam ettirmektedir (Volkan, 2008, s. 20). Dolayısıyla bu mekanizmada öteki milli kimliklere dair hüküm verirken, sadece o kimliğe ilişkin değil kendi kimliğine ilişkin de hoşlanılmayan özellikler bölünerek yansıtılmış olur. Öteki milli kimliklere yansıtılan kötü özellikler, aslında iç gruba ait beğenilmeyen özelliklerdir ve onlara karşı duyulan öfke ve kızgınlık iç grubun kendisine karşı duyduğu öfkeden kurtarmaktadır (Houghton, 2018, s.195).

Bir grup kendi istemediği yönlerini diğer öteki gruplara hem gerçekte hem de düşsel anlamda yansıtmaktadır. (Örmeci, 2011, s. 100). Olumsuz yönlerini diğer öteki gruplara yansıtmak, ayırıp dışsallaştırmak bir insan eğilimidir. Bu olumsuz yönler, insanların kabul etmek istemediği ve sorumluluğunu üstlenmediği özelliklerdir. Kişiler ve gruplar kendiliğinden kabul etmediği olumsuz yönleri öteki olarak gördüklerine yansıtır. Erdemli olmak, adil olmak gibi kişiye ya da gruba ait olumlu özellikler iç gruba özgü iken, kötülük ötekine aittir. Özellikle o kişinin veya grubun elinden hayali ya da gerçek bir acı çekilmişse ve karşı taraf az tanınıyorsa dışsallaştırma mekanizması çalışmaktadır (Fromm, 1991). Büyük grup kimliği, kişileri bilinçdışı ve simgesel olarak anneleri veya çocukluk döneminde onlara bakım veren kişilere karşı duyulan duygu ve düşünceleri yansıtmaktadır. Dolayısıyla sadece temel duygusal düzeyde bir milli kimliğe ait olma duygusunun yanında ötekini kendisi gibi olmayan şekilde tanımlayarak iç grubu betimlemektedir (Volkan, 2005, s. 32). Örneğin, Amerika’da yaşayan Polonya Yahudi’si bir ailenin eski antisemitik dünyanın tehlikelerinden uzakta olan çocuğuna bir Katolik kilisesinin önünden geçerken üç kez yere tükürmesi öğretilmektedir. Bu durum basit bir batıl inancın yanı sıra kilisenin uygun bir dışsallaştırma hedefi olduğunu göstermektedir (Volkan, 2005, s. 61).

Bölme ve dışsallaştırma mekanizması kendiliğinden oluşmamaktadır. Genellikle siyasi liderler, medya organları, bilgi iletişim teknolojileri ve diğer kamusal etkenler, öteki geniş grubun olumsuz taraflarıyla değerinin aşağı çekilmesini desteklemekte ve teşvik edebilmektedir. Bir etnik ve milli kimliğin değerinin düşürülmesi milli bir mesele haline gelirse ve bu durum demagogik bir lider tarafından desteklenirse şiddet olayları hatta soykırım ve katliamlar ortaya çıkabilmektedir. Bir grupta kolektif düzeyde şiddet eğilimlerini törpülemek için bireysel düzeyde işleyen süper egonun dengeleme mekanizması bulunmamaktadır. Ayrıca uluslararası savaş, acı ve kurbanlaştırma tarihi diğer grubun bu nefreti hak ettiği görüşünü doğrulayabilir. Toprak ve sınır anlaşmazlığı gibi çatışan çıkarların mevcudiyeti, aynı zamanda bir tarafın diğer taraf için oluşturduğu gerçek ulusal güvenlik tehdidinin devamı, psikolojik gerilemeyi,

bölünmeyi ve dışsallaştırmayı besleyen mekanizmaları tetiklemektedir (Mack, 2008, s. XV-XVI).

Geniş gruplar, yaşadıkları zafer ve başarı duygusunu içeren olayları kapsayan zihinsel tasarımları sürdürme ve aktarma eğilimindedir. Zaman içinde büyük ölçüde efsaneleşen bu olaylar ve kişiler geniş grup kimliğinin ögesi haline gelmektedir. Seçilmiş zaferler, ebeveyn-çocuk ilişkisi içinde ve geçmiş başarıları hatırlatan törenlere katılım yoluyla kuşaklardan kuşaklara aktarılmaktadır. Seçilmiş zaferler, öz benlik saygısını arttırarak bir gruptaki çocukları birbirine ve gruba bağlamaktadır. Seçilmiş zaferlerin yanı sıra grup üyelerinin örselendiği, alçaldığı, kurban haline geldiği, incindiği ve travmatize olduğu seçilmiş travmalar da bulunmaktadır (Volkan, 2017, s. 57- 58). Seçilmiş travmalar, bir gruba başka bir grup tarafından yaşatılmış, yoğun aşağılanma ve mağduriyet duygusuna sebep olan olaylardır. Seçilmiş zaferler, seçilmiş travmalardan her zaman daha ön planda olmaktadır; çünkü birey veya grup kendini mağdur hissettirecek duyguları savunma mekanizmasıyla geri plana atmakta ve seçilmiş zaferleri yaşamayı tercih etmektedir. Seçilmiş zaferleri ve travmaları canlı tutmak adına birtakım ritüeller geliştirilmektedir. Türkiye’de Milli Mücadele’nin kazanılmasının ve Çanakkale Zaferi’nin her sene törenlerle kutlanması seçilmiş zaferlere örnektir (Bağcı, Yardım ve Haydar, 2011, s. 201- 203).

Tarihte yaşanan başarılarla ve kahramanlıklarla mutluluk ve gururun bir ifadesi olan seçilmiş zaferler, ritüellerle ve kutlamalarla nesilden nesile aktararak toplumsal kimliğin ve hafızanın bir parçası haline getirilmektedir. Seçilmiş travmalarda ise eğer travmanın sebebi etnik ve milli kimlik kaynaklı çatışmaysa öfke karşı gruba yönlendirilecektir. Mağdur olan grup öz saygısını kaybetmek yerine bu travmayı psikolojik bir biçime sokarak kendi toplumsal kimliğini güçlendirecektir. Seçilmiş travmalar iletişimde sürekli ifade edilerek ve nesilden nesile aktararak grup kimliğinin önemli bir unsuru haline gelebilmektedir. Ayrıca toplumdaki liderler zaman zaman bu seçilmiş travmaları toplumda bir dönüşüm yaratmak amacıyla kullanarak, toplumda aşırı yetki verilen ideolojiler üretebilmektedir. Bu durumda manipülasyonun devreye girmesiyle karşı tarafın da acılarına eşduyum göstermeyen mağdur grup istediği her şeye hakkı olduğu inancına kapılabilmektedir (Tutu, 2023, s. 37).

Seçilmiş travma, etnik ve milliyetçi kimlikler açısından şiddet kavramını en iyi açıklayan olgulardan biridir. Yüzyıllarca birlikte yaşama pratiğine sahip büyük grupların aniden ortaya çıkan çatışmalarının altında yatan seçilmiş travma olgusu yası tutulmamış bir kaybın varlığına işaret etmektedir. Travma sonrası kabullenilmemiş bir kaybın varlığı, Türk ve Yunan gibi, büyük komşu grupların kolektif kimlik üyelerinin içlerinde taşıdıkları yaralanmış bir öz saygıya

yol açmaktadır. Savaş, işgal, katliam ve cinsel istismar gibi travmatik olaylar maruz kalanlardan sonraki nesillerin tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Mağdur grup, yaşadığı travmanın zihinsel tasarımını kendi kimliği içinde benimseyerek, bu travmanın yarattığı duygusal yükü, incinme, utanç ve kırgınlık duyguları içinde gelecek nesillere aktararak içselleştirmektedir. Seçilmiş travma yükünün en önemli özelliği, yaşanan bir travmanın çok daha önceden yaşanmış olan başka bir travmayı harekete geçirerek canlandırmasıdır. Örneğin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Yunanlılara Kurtuluş Savaşı'ndaki yenilgiyi hatırlatmış, hatta İstanbul'un 1453'teki fethiyle ilgili duyguları yeniden canlandırmıştır (Polat, 2023, s. 188- 191).

Milli ya da etnik grubun üyeleri paylaşılmış bir travmadan sonra yas tutma sürecine girebilirler. Freud'a göre yas insanların acı veren olaylar karşısında verdiği kaçınılmaz ve zorunlu bir insani tepkidir. İnsanlar geçmişte yaşadıkları trajik olayların yasını tutmadan, kaybı kabullenmeden o ilişkiye dair yeni projeler üretmekte zorlanır. Yas sürecinin çözümlenmesi sonucunda birey ya da gruplar kaybettiği değerleri daha gerçekçi bir şekilde kabullenir. Sağlıklı bir yas tutma sürecinde yasın tamamlanmasıyla kayıplarla barışık bir şekilde yaşama devam edilmesi sağlanır (Polat, 2023, s. 189- 190; Çevik, 2010, s. 54- 55).

Yasın sürecinin sağlıklı bir şekilde atlatılamamasıyla uzun süreli çatışmaların nesiller boyunca devam etmesi, hem bireylerin hem de büyük toplulukların geçmişin ve anıların imgelerini kuşaklar arasında iletilmesiyle sağlanmaktadır. Bir toplumun tarihini nasıl benimsediği ve kolektif hafızaya nasıl kazıdığı, uzun vadeli çatışmaların süregelen doğasında kritik bir rol oynamaktadır (Tugay ve Duran, 2021, s. 464). Rumlar ile Türkler arasında birbirlerine yakın yaşamalarından kaynaklanan sürtüşme dolu bir tarih mevcuttur. Bu tarih, trajediyi, çatışmayı, istilayı, savaş ve mağduriyetleri içermektedir. Dolayısıyla bu iki grup arasında görülen her bir çatışma, tarihsel acılar ve birikmiş anılar bağlamında değerlendirilmelidir. Her devletin canlı ve cansız anıtları bulunmaktadır. Bu anıtlar, sadece yakın zamanda sona eren çatışmanın veya acıların somut bir ifadesi değildir; aynı zamanda yüzyıllardır devam eden acıları da sembolize etmektedir. Derinleşen acılar, karşı tarafın da sorumlu olduğu acı ve trajedilerin sorumlusu haline dönüşebilir. Bir grup, ötekine karşı sürdürdüğü düşmanca tutumunu haklı çıkarmak amacıyla inandırıcı kanıtlar (söylemler, arşiv belgeleri, fotoğraflar vb.) sunabilir (Mack, 2008, s. XIII-XIV). Milli kimliğin eğitim aracılığıyla benimsenmesi süreciyle uluslararası düzeyde diğer etnik gruplara dair tutumlar şekillenmekte ve meşrulaştırılmaktadır (Mack, 2008, s. XIV-XV).

Milletler için saldırganlığın sorumluluğunu üstlenmek bireylerin hareketlerinin sonuçlarını üstlenmesinden daha zor olmaktadır. Sorumluluğu almak yerine milletler kendi tarihlerindeki

acıları vurgularlar. Savaş gibi kendi saldırgan davranışlarını tahrikler ile açıklarlar ve bu davranışlarının haklı nedenlerinin üzerinde durarak ortaya çıkan sonuçları rasyonalize ederler. Bir etnik topluluğun yeni bir ulusal kimlik kazanma süreci, genellikle saldırgan eğilimleri ve coğrafi kaderin yönlendirmesiyle ilişkilendirilir. Ancak, bu tür ulusal mitlerin gerçekleştirilmesi, sıklıkla komşu bir diğer etnik grup üzerinde olumsuz etkiler doğurabilecek durumları içermektedir (Mack, 2008, s. X-XI).

Tarihi düşmanlık, toplumların geçmişte yaşananlara verdiği duygusal tepkilerin ve bu tepkilerin sonucunda oluşan içsel inançların bir yansımasıdır. Bu duygusal tepkiler zamanla hafızada derinleşerek büyük gruplar arasında tarihsel düşmanlığa yol açabilir. Mesela tarihi bir olay olan İstanbul'un fethi sonucunda karşı tarafta yaşanan kayba bağlı yas ve bu kaybın hazmedilememesi öfke ve düşmanlık duygularını ortaya çıkarabilir. Bu duygular kendilerini Bizans'ın mirasçısı olarak gören Yunanlılar'ın bilinçdışının bir parçası haline gelebilir (Polat, 2023, s. 193).

Milli kimlikler karşı tarafı kurbanlaştırırken onun acısına yönelik pek az eşduyum sahibidir. Her ne kadar istisnalar olsa da bu eşduyumsuzluk, olumsuz duyguların beslendiği öteki grubun içinde bulunduğu acıyla özdeşleşememeyi ve empati yoksunluğunu beslemektedir. Tarihsel düşmanlığın varlığına dayandırılarak nefretin haklı bir temele sahip olduğu inancı, grup üyelerine aktarılırken, bu durum grubun içerisindeki düşmanlığı destekleyici bir etki yaratmaktadır (Mack, 2008, s. XVII- XVIII). Travmatize olma deneyiminin “kurbanlaştırılmanın egoizmi” olarak adlandırılabilir bir etkisi bulunmaktadır. Bu durum, öteki tarafından kurbanlaştırılmayı gerekçelendirerek düşmanlığın devamını sağlamaktadır. Ayrıca kişinin empati duygusunun kendi halkına yoğunlaşmasıyla ötekinin acısına dair eşduyumunun geri çekilmesi söz konusudur. Bu durum ciddi incinme ve acı sonucunda kişinin bütün yatırımını, eşduyum ve sevgisini hemen yakınındaki çevreye, kendisi gibi acı çekenlere yöneltmesi anlamına gelmektedir. Böylece kişinin iç gruba ilişkin değeri pekişirken, dış grubun değeri de düşürülmektedir (Volkan, 2008, s. XVII).

3. Türk Milliyetçiliğinin Psikolojisi

Osmanlı Devletinde 1875-1878 dönemindeki yıkıcı gelişmeler sonucunda siyaset ve düşün hayatında Türklüğü ön plana çıkaran fikirler ortaya çıkmış ve daha sonraki gelişmelerle birlikte bu akım giderek güçlenmiştir. Bu dönemde Türkçülük düşüncesi İsmail Gasıralı ve Yusuf Akçura etkisinde Dünya Türklüğü'nün birliği ideolojisini benimsemiştir. Ancak tarihi gelişmeler sonucu Ziya Gökalp etkisinde Anadolu'da bir Türk devleti ideali hayata geçirilmiştir

(İnalcık, 2020, s. 310). Türkçülük akımı Osmanlı Devletinin dağılmak üzere iken onu kurtarmak adına milliyetçilik akımlarına uygun aidiyet duygusunu oluşturmak amacıyla Türk aydınları tarafından bulunan çarelerden biridir (Akçam, 2008, s. 54). 1913 senesinden itibaren milliyetçilik duyguları geniş bir halk kitlesi tarafından paylaşılmaya başlanmış ve dönemin iktidarı da milli bilincin oluşması için çabalamıştır. Türk milli bilincinin kitleselleşmesi ve ortak toplum bilincine dönüşmesi söz konusudur (Yılmaz Odabaşı, 2021, s. 133- 134).

Yeni kurulan Türkiye'nin sosyolojik yapısı aslında Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde şekillenmiştir. Anadolu nüfusunun bu süreçte 8.5 milyon olduğu göz önüne alındığında, politik psikoloji perspektifinden Türklüğü benimseme konusunda ciddi problemler yaşanmamıştır. Kemalistler bu dönemde milli, modern, Batılı, seküler ve territoryal bir devlet kurma amacı gütmüşlerdir (Alakel, 2011, s. 14). Milliyetçilik, bu dönemde milli birliği ve Cumhuriyeti korumayı temel almıştır (Turan, 2011, s. 143). Turhan'a (2023, s. 151) göre, asırlarca din ideali üzerine mücadele etmiş, bütün varlığıyla ona bağlanmış bir topluluğa, birdenbire akla dayanan ve gerçek (reel) unsurlardan oluşan bir ideali kabul ettirmek zordur. Bunun için ya yaşamsal önemde bazı felaketlerin yaşanması ve bunların sebeplerinin doğru analiz edilmesi ya da hazırlayıcı uzun bir zihni tekâmül gerekmektedir. Bu dönemde acı felaketlere, savaşlara, yıkımlara ve travmatik olaylara sıklıkla rastlanır.

Politik psikoloji perspektifinden bakıldığında, özellikle I. Dünya Savaşı'yla birlikte travma kelimesi günlük dilde yerini almıştır. Maddi ve manevi yıkımın yaşandığı bu süreçte savaş travması en yaygın stres sebebidir (Toprak, 2017, s. 34). 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başında yaşanan olayların sonucunda basında Müslüman-Türk Osmanlıların paylaştıkları duygular; üzüntü, korku, öfke, yalnızlık, intikam, suçluluk ve özeleştiridir. Bu duygular 19. yüzyılın başından beri maruz kalınan travmatik olayların son durağı Balkan Savaşları ile birlikte Türk büyük grubunun güvende olma duygusunda meydana gelen kayıpların bir tür dışavurumudur. Güvende olma duygusunun kaybına yoğun üzüntü, olayın tekrarlanabileceğine dair yoğun korku, sorumlulara yönelik yoğun öfke, toleransın azalması, pişmanlık, suçluluk, yalnızlık, çaresizlik, özeleştir ve eski değerleri sorgulama eşlik etmiştir (Yılmaz Odabaşı, 2020, s. 47-85). Çözümlemeyen kolektif travmalar ve bunlara ilişkin yas süreçleri nesilden nesile aktararak toplumun kimliğinin bir parçası haline gelebilmektedir. Balkan Savaşları'ndan sonra ülkenin yaşadığı kayıplar Türkiye Cumhuriyeti'ne siyasette paranoya olgusunu miras olarak bırakmıştır (Zara, 2018, s. 304). Osmanlı Devleti sonrasında toplumun Türkiye Cumhuriyeti ile köklü bir değişikliğe gitmesi yaşam tarzını önemli ölçüde değiştirmiş, beklentileri arttırmış; toplumsal yapı değişikliği ile savaş travmasının birleşmesi travmanın

onarım sürecini zamana yaymıştır. Toprak’a göre, Cumhuriyetin ilk nesli bu açıdan ağır bir bedel ödemek zorunda kalmıştır (Toprak, 2017, s. 34).

Kimi sosyal bilimciler tarafından bu travmatik durum karşısında milli bilincin hızlı bir şekilde yaygınlaşması, posttravmatik gelişim olarak değerlendirilmektedir. Basın aracılığıyla travma kaynaklı olumsuz duyguların dışavurumu, bu duygulara dair hassasiyeti azaltarak olumlu duyguların işlenebilmesine ve kriz sonrası uyuma imkan tanımıştır. Dolayısıyla travmatik tecrübeler toplumda ayrıştırıcı olabileceği gibi bütünleştirici bir etkiye de sahiptir. 20. yüzyılın başında görülen savaşlarda ortaya çıkan travma, Türk büyük iç grup üyelerinde dayanışma, bağlılık ve birlik duygularını arttırmış; daha sonrasında toplumun zedelenen güvende olma duygusu tekrardan inşa edilmiştir. Bu süreçte Türk Müslüman iç grubunun Türk milliyetçiliği çerçevesinde birlik ve beraberlik duygularıyla grup benliğini sosyo-kültürel, psikolojik, siyasi ve ekonomik düzeyde inşa ettiği görülmektedir (Yılmaz Odabaşı, 2021, s. 139- 140).

Yörük’e (2002) göre, birçok mitolojik mazlumluk, fedakârlık ve kahramanlık söylemlerinin üretildiği bu dönem, devlet söylemlerinde ısrarlı bir suskunluk ve zaman zaman inkâra dayalı bir tabunun alanıdır. Bu süreçte milli bir hafıza kurgulanırken aynı zamanda milli unutmalar da gerçekleşmektedir. Bu iradi unutkanlık Freud’un (2021) “Totem ve Tabu” eserinde simgelenen kolektif bastırma ve yüceltmeye örnektir. İnkâr, öznenin travmatik bir olayı reddetmek için ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır. Travmatik birçok olayın gerçekleştiği göz önüne alındığında, Türk kimliğinin psişesindeki bu döneme özgü özelliklerden birisinin iradi unutkanlık ve zaman zaman da inkâr olması doğaldır. Bu süreçle ilgili inkâr örneklerinden birisi, Türk kimliğinin sembolik oluşum anını önceleyen imparatorluğun çözülme ve çöküş sürecidir. Bu çözülme, özellikle Tanzimat ve Islahat Fermanı gibi girişimlerle başlayarak, geleneksel kimlik ve farklılık yapılarının sarsılması ve sembolik düzenin yaralanması sonuçlarına yol açan Osmanlı kimlik krizini beraberinde getirmiştir. Daha sonraki süreçte imparatorluk topraklarının hızla kaybına eşlik eden bir “milletleşme” tarihi eşlik etmiştir. (Yörük, 2002, s. 309- 310).

Yeni Türkiye’nin kuruluşuna dair duyulan coşku ve umut, beka kaygısının yanı sıra, imparatorluğun kaybının travmatik etkisini de bilinçaltına itmeye çalışmıştır. Cumhuriyetin kurucu kadroları, hem ulusal yapılanma çabalarına öncülük ederek hem de yeni ulus-devleti başlangıç noktası olarak kabul ederek tarihi yeniden başlatmış ve Osmanlı geçmişini silmeye çalışmıştır. Sevr Anlaşması’nın Osmanlı İmparatorluğu’nu köklü bir şekilde tasfiye etmesinin ardından, Milli Mücadele ve sonrasında gerçekleştirilen Lozan Antlaşması’nın bu durumu telafi etmesi, Türk milletini diğer büyük mağlup devletlerin yaşadığı duygusal gerginliklerden,

özellikle de Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası durumundan korumuştur. Emperyalist çekişmelerin etkisiyle Versailles Antlaşması'yla Almanya'ya yüksek tazminatlar ve ağır yükümlülükler dayatılmış, bu durum ekonomik ve toplumsal krizlere neden olmuş ve ulusal aşağılık duygularını tetiklemiştir. Bu da nasyonal sosyalizmin sosyo-psikolojik temellerini oluşturmuştur. Milli Mücadele'nin başarılı bir şekilde sonuçlanması ve Cumhuriyet'in ilanı, Türkiye'yi bu ulusal aşağılık duygusundan korumuştur (Bora, 2009, s. 350).

Milli kimlik sürecinin ivmesi I. Dünya Savaşı esnasında düşerken ardından gelen Milli Mücadele zaferiyle posttravmatik gelişme daha yüksek düzeyde Cumhuriyet yıllarına taşınmıştır. Tehdit ve tehlike altında olmanın büyük grup kimliklerinin milli, etnik ve ideolojik yönlerin hatırlanmasında etkili olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde grubun aynı fikri paylaşması, sosyal bir gerçeklik yaratarak kolektif kimliğin güçlenmesi güven duygusunu yaratmaktadır. Dolayısıyla Türk milli kimliğini yaratan süreçte Rum, Ermeni, Arap ve benzeri gibi öteki grup kimliklerinin belirginleştiği ve bu öteki gruplarla çıkarların çeliştiği ve çatışmalara evrildiği görülmektedir. Düşmanlık duygusunun büyüdüğü ve Türk büyük grubunun güvenlik duygusunun zedelendiği bir ortamda grup üyelerini birbirine bağlayan bir sosyal gerçeklik tasarımının ortaya çıkması doğaldır (Yılmaz Odabaşı, 2021, s. 140- 141).

Yeni Türkiye'nin inşası süreci, büyük travmaların yüzleşilmesinden kaçınarak, hatta bu travmaları hatırlamayı ve yasını tutmayı engelleyerek, kolektif bilinçaltında birikmiş hayal kırıklığı, üzüntü, kin ve öfke dolu yoğun duygusal karışıklığı bastırmıştır. Balkan Savaşları'ndan I. Dünya Savaşı'na uzanan süreç içerisinde ortaya çıkan Batı karşıtlığı, Cumhuriyet dönemi boyunca yürütülen Batılılaşma stratejisiyle örtülmüş, aslında daha Batılı olma hedefiyle birleştirilmiştir. Bununla birlikte, bu çatışma, hem edebiyatta hem de siyasi söylemde ara sıra yüzeye çıkarak varlığını sürdürmüştür. İmparatorluğun ve tarihsel geçmişin kaybı, Ermeni Olayları, Balkanlar'dan zorunlu göç gibi olaylarla ilişkili zihinsel karışıklıklar, bilinçaltı gömüleri olarak hâlâ etkisini sürdürmektedir. Yüzleşmekten kaçınılan ve mitlerle aşılıpma çalışılan travmatik olayların ağırlığı, toplumun benliğinin hassasiyetini artırmıştır. Bu tür olaylar, suçluluk veya çaresizlik duygularıyla birlikte "mağduriyet psikolojisi"ni ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, yakın tarihin yüzleşilmeyen travmalarının etkisi, toplumsal duyarlılığın bir zeminini oluşturarak kitle ruhuna uygun bir atmosferi ortaya çıkarmaktadır (Bora, 2009, s. 350).

Yeni Cumhuriyet'te Türk ve Müslüman olanların yeniden hâkimiyeti sağlamasıyla birlikte öteki kimlikler tanımlanmaya başlamıştır. 1923 sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin iki belirgin "ötekisi" gayri Türkler (Ermeniler, Kürtler, Rumlar vb.) ve İslamcılar/Osmanlıcılar olmuştur.

Ayrıca, Türk kimliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusunu tanımlayan temel unsur olduğundan, gayri Türk kimlikler de ötekileştirilmiştir. Bu kimlikler, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan diğer kimlikler arasında yer almıştır. İslamcılar ve Osmanlıcılar ise, Türk tarihinin "Eski Rejimini" temsil etmeleri nedeniyle ötekileştirilmiştir. Bunun yanı sıra, İslamcı/Osmanlıcı kimlik, tek parti rejiminin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma hedefiyle de çelişmektedir (Zürcher, 2009: viii-x, 170). Bu süreçte öteki olarak gösterilen Rum ve Ermeniler kendi milliyetçilikleri adına fesatçı arkadan iş çevirmekle itham edilmiştir. Ömer Seyfettin'in şu cümleleri buna örnek olarak gösterilmektedir; “Boşo ve Kozmopolidi gibi zeki, kurnaz, yılmaz Yunan komitacıları Mebusan kürsüsünde fesat koparıyorlar, zavallı Türkler de -onların mefkûrelerinden, gayelerinden gafil- bu din ve kan düşmanlarını, alkışlıyorlardı”(Seyfettin, 1993, s. 38-39). Dolayısıyla, Türk kimliği, gayrimüslim kimliğinden farklılaşarak, İslami yurtseverlik kisvesiyle etnik ve dinsel çoğulluğuna karşı bir çelişki içinde kurulmuştur. Bu süreçte, milli hissiyat ve düşünce kalıpları kuşaklardan kuşaklara tekrarlanarak aktarılmış, iradi hafıza kayıpları, suskunluk ve inkârlar ile birlikte işlenen günahların vicdani yükleri söz konusu olmamıştır (Yörük, 2002, s. 311- 312).

Her kimlik, özellikle ulusal kimlik, farklı söylemsel uygulamaların kesiştiği kavşaklarda şekillenir. Freud'a göre, her tür iletişim hem bilinçli hem de bilinçdışı unsurları içermek durumundadır; benzer şekilde, her toplumsal kimlik de, mantıklı ve bilinçli yönüyle beraber bu bilinçdışı boyutu da içerir. Türkiye Cumhuriyeti örneğinde milli kimlik inşası sürecinde ulusal bilinç yanında ulusal bilinçdışının da inşa edildiğini söylemek mümkündür. Batılı modern evrenselliği inşasıyla Osmanlı ve İslam geçmişi egemen söylemde ötekileştirilmiş, bu çatışma hali bilinçdışına da taşmıştır. Cumhuriyetin Batılılaşma reformlarının bir boyutu, Osmanlı'nın son döneminden beri reformcu ve modernleşme yanlısı aydınların önemli bir sorunu olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde “ötekinin arzusunu arzulamak olarak” batılılaşma arzusu görülmekte, bu arzu aracılığıyla yüzyıllardır süregelen aşağılık duygusundan kurtulma ve üstünlük kurma amaçlanmaktadır (Yörük, 2002, s. 312- 314). Dolayısıyla “*Tanzimat'ın mazoşist elitleri, Osmanlı'nın geleneksel ötekisi (Dar'ül Harb) Batı'ya, arzuları bir türlü tatmin edilmeyen sadist bir Büyük Öteki mertebesini bahşetmiştir.*”(Yörük, 2002, s. 314). Yıldız'a (2019, s. 298) göre, “*Kemalist ulusçuluk, Batı'nın büyüleyici dünyası karşısında hissedilen onulmaz bir aşağılık kompleksinin tahrik ettiği, misyoner heyecanlarına dayalı bir medeniyetçilik iradesidir.*” Modern Türk milliyetçiliği Batıya kütesel yansımalar olmaksızın evrilmiştir. Türkiye'nin kurucu kadrosu, Batı'nın düşman olarak tasvir edilmesini önlemek amacıyla tedbir almış; Batı aynı zamanda olumlu bir şekilde idealize edilmiştir. Bunun yerine,

modern Türkiye'nin ilk kuruluş aşamasında Türkler, İslam dünyasından daha farklı bir yol izleyerek, laik ve Batı değerlerine daha yakın bir yaşam tarzını benimsemiştir. İstenmeyen özelliklerin yansıtılması için rezervuar olarak Avrupalılar yerine başta Osmanlılar ve Araplar olmak üzere, diğer Müslümanları kullanmıştır. Ancak bu durum geçmişle şu an arasındaki sürekliliği bozduğu için birtakım sorunlara sebep olmuştur (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 232-233).

4. Türk-Yunan Milli Kimliği Arasındaki İlişki

Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nin etkisiyle milliyetçilik akımları güç kazanmış, 1830 yılında Yunan toplumu bağımsızlığını ilan ederek ayrılmıştır. Her ne kadar Yunan milliyetçiliğinin tarihi seyri Fransız İhtilali'yle paralellik gösterse de, arka planda tarihsel geçmişi Antik Yunan'a dayandırılmaktadır. 18. yüzyılın sonuna yaklaşırken Avrupa'daki gelişmelerden etkilenen bir aydın sınıfının ortaya çıkması Yunan aydınlanması için önemlidir. Bağımsızlık sonrası Yunanistan uluslaşma süreciyle birlikte Megali İdea'yı (Büyük Ülkü) benimseyerek sınırlarını genişletme tezini öne sürmüştür. Antik-Yunan/ Helen tarihini benimseyen, dolayısıyla dil, din ve etnik temel üzerine inşa edilen Yunan milliyetçiliği, toplumsal olarak “biz” ve “öteki” kodlarına sahip olmuştur (Eren, 2019).

Megali İdea, çağdaş Yunan milliyetçilerinin Osmanlı topraklarına karşı yayılmacı bir politikayı benimsemesi idealidir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 56). Megali İdea'nın kapsamında Yunanistan krallığının, Yunanistan'ın sadece küçük bir parçası olduğu fikri kabul edilmiş; bundan sonraki asıl amacın Doğu toplumlarını Helenleştirerek uygarlaştırmak olduğu belirtilmiştir. Özellikle 1922'ye kadar Osmanlı topraklarını kapsayan Büyük Yunanistan'ı kurma hayali, Yunan toplumunun millileşme bağlamında varoluş sebebi olmuştur (Kırlı Ntokme, 2010, s. 413). Tarihte Türk- Yunan ilişkileri her zaman sabit bir evrede gitmemiş, bu ilişkiyi genel anlamda birbirini “tarihsel öteki” olarak ilan ettikleri seçilmiş zaferler ve travmalar yönlendirmiştir. Nitekim bu iki öge, geniş grubun kimliğini belirlemede ve geçmişine bağlamada önemlidir (Özsüer, 2020, s. 408). Yunanlılar kendilerini hem Antik Yunan'ın hem de Bizans'ın devamı ve varisleri olarak görmüşlerdir. Bu da Yunan milliyetçileri tarafından Türk egemenliğinde olan topraklarda hak iddia edilmesine yol açmıştır. Bu düşünce Türk milliyetçileri tarafından Yunanlıya karşı duyulan güvensizliği ve yabancı düşmanlığını pekiştirmiştir (Millas, 2002, s. 196).

Her iki milli kimlik de tarihsel olarak kendi kimliklerini öteki üzerinden inşa etmişlerdir (Özçelik, 2020). Türkler açısından Yunanlılar, coğrafi yakınlıkları, Anadolu ve Osmanlı

Rumlarıyla olan akrabalıkları, eski Osmanlı tebaası olmaları ve özellikle Türklerle ilişkilerinin eskiliğinden dolayı Türk tarihinde önemli bir topluluktur. Türk tarihinin belirgin bir döneminde tanınan komşunun “düşmanca” bir tutumla “ihanete varan tavrı” zaman zaman bu ilişkiyi zedelemiştir. 1931’de devlet tarafından yayınlanan “Tarih Tezleri” ders kitaplarında ve I. Türk Tarih Kongresi’nde Türklerin kadimliği, mükemmelliği ve medeniyete olan katkıları vurgulanmıştır. Böylece Türklerin rakipleri olan Batılılara, Araplara ve özellikle Yunanlılara karşı üstünlükleri ortaya konmuştur (Copeaux, 2002, s. 49). Millas’a göre, Yunan veya Rum, Türk milliyetçiliğinin temel ötekilerindendir. Hatta belki de Rus, Ermeni gibi diğer ötekilere göre “bir numaralı öteki”dir. Bu sonucun hem nesnel hem de ideolojik sebepleri bulunmaktadır. Kimi siyasi tarihçilere göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılması Yunanistan devletinin kuruluşu ile başlamıştır (Millas, 2002, s. 194- 195). Nitekim Volkan ve Atabey (2010), Türk milletinin yasını hala tuttuğu olaylardan birinin, Osmanlı Devleti’nin dağılması ve çöküşü olduğunu belirtmektedir.

Çağdaş Yunan tarihinde Megali İdea’nın dile getirilmesi 1844 yılında olsa da, bu fikrin kökeni daha eskilere dayandırılmaktadır. Bizans İmparatorluğu’nun 1071 yılında Malazgirt Savaşı’nda Türklere karşı yenilmesi, 1204 yılında İstanbul’un Haçlı Ordusu tarafından yağmalanması, hatta 1461 yılında Trabzon’un elden çıkması Yunan tarihi açısından toplumun hafızasında yer tutan önemli olaylardandır (Kırlı Ntokme, 2010, s. 413). Yunanlılar açısından Türklere karşı oluşmuş seçilmiş travmaların en büyüğü ise Konstantinapolis’in (İstanbul’un) düşüşüdür. Bu olay ayrıca Hristiyan dünyasına narsistik bir darbe indirmiş, hatta kimi sosyal bilimcilere göre Türkler, İstanbul’u fethettiklerinden Batı dünyası tarafından olumsuz, inatçı ve sistematik etiketlenmenin bilinçdışı seçilmiş hedefi olmuştur. Araplar, Çinliler ve Japonlar dâhil olmak üzere hiçbir toplum Batı dünyası tarafından Türkler kadar yaftaya uğramamıştır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 57- 58).

Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde 19. yüzyılın önemli olayı, Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821- 1833) ve modern Yunan kimliğinin oluşumudur. Rum topluluğunun uzun süre Türk hâkimiyeti altında yaşamasından kaynaklanan aşağılık duygusu, Batı dünyası tarafından da anlaşılabilir kabul görmüştür. Yüzyıllarca kendi geleneklerini, duygularını, dil ve dinlerini koruma çabası içerisinde olan Yunanlılar, fethedenleri kendi ana topraklarından uzaklaştırdıkları için gurur duymuşlardır. Baskı altında varoluş mücadelesi verip özgürlüğü kazanmak, millileşme sürecinde Yunan toplumunun topluluk narsisizmini beslemiştir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 90-99). Buna karşın Mora İsyanı, Türkler açısından öz benlik değerini düşüren, Osmanlı’nın

Balkanlardan çekilmesini hızlandıran Yunanlıların “hain” olarak nitelendirildiği seçilmiş bir travmadır (Özsüer, 2020, s. 413).

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla sonuçlanan Kurtuluş Savaşı’nı başlatan süreç, Yunanlıların İzmir’e çıkışıdır. Kurtuluş Savaşı’nda Yunanlılar Anadolu’nun içerilerine ilerlerken hem bilinç düzeyinde hem de bilinçdışında Türklere karşı yüzyıllardır süregelen nefretini dile getirmiş, Osmanlı döneminde rahat ettiği birliktelik zamanlarını unutmuştur. Yunanlılar iki halkın bir zamanlar yaşadığı bilinçdışı birlikteliği yıkarak yeni bir devlet kurup, yeni bir kimlik edinmiştir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 131). Megali Idea düşüncesine sahip olan Yunanlıların bu dönemde kalıcı olarak İzmir’e göç etmeleri Türkleri öfkelenendirerek, hem Yunan milliyetçiliğine hem de Türk milliyetçiliğine ivme kazandırmıştır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 56). Ayrıca Milli Mücadele dönemi sonucunda mübadele sürecinde 1 milyon Yunanlı/Rum ve 650 bin Türk’ün göç etmesi kurbanlaştırmanın egoizmini daha da güçlendirmiştir (Özçelik, 2020, s. 79).

Psikanalitik yaklaşıma göre bireyler ve toplumlar psikolojik tehlikelerden korunmak için dışsallaştırma ve yansıtma gibi savunma mekanizmalarına başvururlar (Volkan, 1988). Yunan milliyetçiliği Batı Avrupa’dan gelen Megali Idea düşüncesi ve Helenizmi kucaklamıştır. Ancak Helenizmin ithal bir düşünce olarak o dönemki Yunan kimliği gerçekliğiyle bağdaşmaması, Yunanlıların psikolojik olarak benmerkezci olmasına ve öteki olarak gördükleri gruplardan farklılaşma isteğine yol açmıştır. Türkler yabancı fobisine sahip olan Yunanlılar için kitlesel yansıtma mekanizmasında uygun bir rezervuar olmuştur. Yunanlılar Batılılar tarafından olumsuz algılanan tüm nitelikleri için Türkleri suçlamışlar, böylelikle kendi eksikliklerinin sorumluluklarını üstlenmemişlerdir. Bu sebeple Yunanlılar Türklere karşı saplantılı olmayı devam ettirmiş, onlar tarafından mağdur edildiklerine kurbanlaştırma psikolojisi ile inanmışlardır. Ayrıca coğrafi sınırları ihlal edilmemiş olsa da Yunanlıların Milli Mücadele’de yenilmiş olmaları, kendilerinde derin bir aşağılanma duygusunu tekrardan harekete geçirmiştir. Atatürk gibi onarıcı ve karizmatik bir liderleri olmadığı için, bu aşağılanma duygusu, kendilerinde bulunan olumsuz yönlerin Türklere yansıtılmasını gündeme getirmiştir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 157, 222- 223). Büyük grubun üyeleri psikolojik sınırların tehdit edildiği kaygısına kapılırlarsa ötekin grubun üyelerine karşı şiddet eylemlerinde bulunabilirler. Bu noktada seçilmiş travmalar, zaferler, mağduriyet psikolojisi ve sağlıklı yas tutamama gibi süreçler etkili olabilmektedir (Özçelik, 2020, s. 83).

Fromm’a göre, anne rahminin güven verici ortamından fırlatılan insan, sınırları belirli toprak parçasının içinde yer almaya, kendine duvarlarla örülü güvenli bölgeler yaratmaya içgüdüsel

bir eğilim duymaktadır. İçinde yaşadığı bölge ve toprakla kurduğu özdeşimde insan, anne rahminin güvenli ortamına benzer bir yurt arama eğilimindedir. Millet ise, ana rahmine benzer bir yaşam ortamında kendini güvende hissedene bireyin gelişiminde baba rolünü oynayan bir topluluktur. Millet, bireyin temel güvenliği ve kendiliğin özerkliğiyle ilgili bakım, koruma ve rehberlik ihtiyaçlarına hizmet etmektedir (Fromm, 2003). Atatürk'ün yüksek benlik değeri ve onarıcı liderlik özelliği, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında önemli bir amaca hizmet etmiştir. Halk, bir imparatorluğun ve Osmanlı Türkleri olarak önceki kimliklerinin kaybının yasını erteleme gereği duymuş ve belli bir düzeyde köklü değişikliklere uyum sağlamıştır. Toplumun büyük bir lider etrafında birleşmesi ve yeni Türkiye'nin benlik değerinin yüksek olması, Türkiye'nin komşu ülkelerle, Yunanistan dâhil olmak üzere, daha az çatışma yaşamasını sağlamıştır. Ancak Türklerin Yunanlılar ile olan anlaşmazlıkları devam edecek ve Kıbrıs adasında bir çatışma daha gündeme gelecektir. 100 bin civarında Rum'un İstanbul'da, 100 bin civarında Türk'ün ise Batı Trakya'da kalması ise, iki devlet arasında yapılan dostluk antlaşmasının kabuk bağlamayan bir yarası olacaktır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 150- 154). Nitekim Kıbrıs Meselesi sonucunda 6-7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul'daki Rumların evleri ve iş yerleri yağmalanacaktır.

Yeni Yunan milli devletinin kuruluşu sırasında, Osmanlı Padişahı hala olumsuz bir figür olarak görülmüştür. Yunanlılar tarafından kabul görmüş, kalıcı bir "iyi baba" figürünün bulunmaması kendilerinin iyi ve kötü arasında denge kurmada zorluk yaşamalarına sebep olmuştur. Padişahın ve onun Türk tebaasına dair algılarının etkisi altında kalan Yunanlılar, bu dengeyi sağlayamamıştır. Yeni Yunan kimliğinin ortaya çıktığı dönemde, karizmatik bir lider figürünün eksikliği, Yunan halkının birbirleriyle ve dolayısıyla bir liderle ve onun amaçlarıyla özdeşim kurmasını güçleştirmiştir. Bu durum, Yunan halkının kendi ulusal devletiyle uyum sağlama sürecini, iç ve dış ilişkilerinde politik düzen ve ahlaki değerlere yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda, Yunan kimliğinin bütünlüğünü koruyabilmek için istenmeyen yönlerin diğer gruplara, özellikle de Türklere, geniş çapta yansıtılması gerekliliği günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 227- 228). Nitekim Yunan Milli Araştırmalar Enstitüsü tarafından 1980 senesinde yapılan çalışmaya göre Yunanlıların %60'ı Türkiye'yi ve Türkleri düşman olarak nitelendirmektedir (Başar, 1988). Ayrıca Yunan KPEE tarafından yapılan bir araştırmada katılımcıların %60'ı Kıbrıs'ın Yunanistan için kurtarılmamış vatan toprağı olduğunu belirtmiştir (Yalçın, 2017, s. 42).

Yunanlıların tarihsel anlatılarında Türkler için kullanılan nitelendirmelerin, geri kalmış, barbar ve şiddete eğilimli olması milli kimliklerinin temel bileşenidir. Özellikle Türkler söz konusu

olduğunda tarihsel anlatıda boyunduruk ve işgal kavramlarının kullanılması bu iki kimlik arasındaki birlikte yaşama ve ortaklık kurma ihtimallerini ortadan kaldırmaktadır. Boyunduruk fikrinin tarihsel kanıtlar sunarak sorgulanması Yunan bağımsızlığının ve devletin varlık sebebinin baltalanması olarak algılanmaktadır. Heraclides (2011, s. 16) tarihsel anlatıda Türk kimliğinin bu şekilde yansıtılmasının sebebinin Yunanistan'ın bağımsızlığını elde ettiği savaşta Mora'da katliam yapılarak hiçbir Müslümanın sağ bırakılmadığı gerçeğini gizlemek olduğunu ifade etmektedir. Türklere ilişkin imgelerin baskın bir şekilde gerçek ile uyuşmayarak siyah ve beyaz imgelerde donatılması ve zaman zaman huzur içinde yaşanan günlerin unutulması bu süreçte bölme ve yansıtma mekanizmalarının işlediğini göstermektedir.

Türkleri medeniyetin karşıtı olarak sunma çabası, modern Yunanlıların kendilerini Antik Yunan'ın doğrudan mirasçısı ve Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak konumlandırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu söylem, Yunan kimliğini medeniyetin temsilcisi olarak inşa ederken, Türkleri medeniyete karşı yetersiz ve barbar olarak tanımlamayı gerektirmiştir. Avrupa'nın tarihsel olarak Türkleri birincil "öteki" olarak görmesi de bu algıyı pekiştirmiştir. Böylece Yunanlılar, kendilerini "barbarlara karşı savaşan" ve demokrasiyi icat eden atalarının gerçek mirasçıları olarak konumlandırmış, Türkleri ise geri kalmış ve demokratik olmayan bir toplum olarak tanımlamışlardır (Heraclides, 2011, s. 17).

Türkler, Yunanlıların barbarlık ve geri kalmışlık söylemlerine benzer argümanlarla karşılık vermektedir. Yunanlıların 1821'den itibaren çeşitli şiddet olaylarına karıştığı, aşırı milliyetçi bir toplum olduğu ve Türklere karşı kalıplaşmış bir düşmanlık beslediği ileri sürülmektedir. Ayrıca Yunan devletinin, Yunan Kilisesi ve onun geleneksel yapıları tarafından etkilendiği, Kilisenin ise Megali İdea'nın ideolojik merkezi olduğu ifade edilmektedir. Bu söylem, Yunanlılar ve Avrupalılar tarafından Türkler hakkında üretilen olumsuz imgeleri dengelemeye yönelik bir karşı tez olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, Yunanistan'ın tarihsel süreçte gerçekleştirdiği ancak uluslararası kamuoyunda daha az bilinen şiddet eylemlerine dikkat çekilmesi, Türk kamuoyunda Avrupa'nın yaklaşımına yönelik eleştirileri artırmaktadır. Özellikle Osmanlı Türkleri ve Mısırlı güçler tarafından gerçekleştirildiği öne sürülen olayların tek taraflı bir perspektifle ele alınması ve Avrupa'nın Yunan isyanına insani gerekçelerle müdahale etmesi, tarihsel anlatılarda bir asimetri olarak yorumlanmaktadır (Heraclides, 2011, s. 20).

Çağdaş Türk devletinin kurulması Yunanlıya karşı olan savaşın kazanılması ile gerçekleşmiştir. Ulus-devletin kurulmasıyla temel ötekine karşı kazanılan zaferler milli bayramlar eşliğinde her sene kutlanmıştır. Milli Mücadele'nin meşruiyeti yeniden üretilen olumsuz öteki ile

hatırlanmaktadır. Çağdaş Türk toplumu içinde Yunanlı ile akraba sayılan büyük oranda Rumlardır. Ayrıca Türk milliyetçilerinin Yunanlıya ve Rumlara dair algılarından biri, düşman Batı'nın bir ajanı olduğu ve Türkler için tehlike arz ettiğidir. Türk toplumu içinde yaygın bir şekilde dolaşan bu görüş, Yunanlının Kıbrıs, Ege ve Batı Trakya bölgelerinde, Türk milli çıkarlarına verdiği ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecini engellediği argümanlarıyla desteklenmektedir. Bu düşünce dönem dönem aşırı kaygılara ve paranoyaya dönüşerek, milliyetçi retoriği ve hatta eylemleri destekleyen bir zemin oluşturmaktadır (Millas, 2002, s. 196- 197). Ayrıca Yunanlıya ve Rum'a dair tüm bu olumsuz algılar, Türklerin kötü duygulara ilişkin anılara odaklanmalarına, kendi kimlikleri ile komşularının kimlikleri arasında psikanalitik açıdan bölünmeye sebep olmuştur (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 155).

5. Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları

Tarihi M.Ö. 10 bin yılına kadar uzanan Kıbrıs, adanın stratejik konumu ve verimli toprakları dolayısıyla tarihsel süreçte giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Akdeniz'de ticaret yollarının güvenliğini sağlamak isteyen devletler Kıbrıs üzerinde hâkimiyet kurmak istemişlerdir. Tarihsel süreçte Kıbrıs'ın Bizanslıların, kısa bir süre Abbasilerin, Gui de Lusignan'ın, Cenevizlilerin ve Venediklilerin hâkimiyetine girdiği görülmektedir. 1571 yılında Osmanlı Devleti Akdeniz'de ticaret yolları üzerindeki etkinliğini arttırmak için Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Bu tarihten itibaren ise Kıbrıs'ta Türk varlığını oluşturabilmek için 17. yüzyılın sonuna kadar iskân politikası gütmüştür (Şavkılı ve Göktürk, 2024, s. 129).

1877-1878 yıllarında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen 93 Harbi sırasında, Osmanlı Rusya'ya karşı fazla ödün vermemek için İngilizlerin talebi üzerine adayı Britanya İmparatorluğu'na kiralamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle birlikte ise İngiltere adaya tamamen el koyduğunu ilan etmiştir. Daha sonrasında ise, Kıbrıs Lozan Barış Antlaşması'nın 20. Maddesi gereğince İngiltere tarafından ilhak edilmiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2012, s. 87). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ekonomik olarak zora düşmüş ve Ortadoğu savunma politikasında Arap milliyetçiliğinin artması ve Sovyet tehlikesiyle birlikte ciddi sorunlarla karşılaşmıştır (İrkiçatal, 2012, s. 55).

Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar dil, din, etnik köken ve kültür noktasında birbirinden ayrılmaktadır. Kıbrıslı Rumlar, Yunanca konuşur ve adayı Bizans'ın ve Yunan milli tarihinin bir parçası ve kültürel mirasçısı olarak görür. Onlar için Helen dünyasının bir parçası olan Kıbrıs, tarihi olarak bir Yunan toprağıdır. Dolayısıyla Yunanlıların seçilmiş zafer ve travmalarını

benimseyen Kıbrıslı Rumlar, her ne kadar adada birlikte yaşasa da Türk komşularına karşı zaman zaman tarihsel düşmanlık besleyebilmektedir. Benzer şekilde hemen hemen hepsi Müslüman olan ve çoğunluğu Sünni mezhebini benimseyen Kıbrıslı Türkler, Türkçe konuşur ve Osmanlı ve Türk milli kültürü mirasına ait hissetmektedir (Yılmaz, 2011).

Milliyetçi romantizm zaman zaman coğrafyayı simgeleştirmektedir. Kıbrıs meselesi de Türkler tarafından zamanla simgeleştirilen coğrafyalardan biri olmuştur. Milliyetçi- muhafazakâr yazar İsmail Hami Danişmend'in Kıbrıs'ı “bizim Anadolu’nun denize fırlamış bir parçası” olarak betimlemesi bu simgeleştirmeye örnektir. Nitekim özellikle 1950’lerden itibaren Kıbrıs, Türkiye’de kendi adından ziyade “yavru vatan” olarak anılmaktadır. Kıbrıs meselesi Türk milliyetçiliği için önemli bir duraktır. Tek Parti döneminde resmi ideoloji olarak inşa edilen milliyetçilik, 1950’lerde Kıbrıs meselesi ile yeniden üretilmiş ve genişletilmiştir. Milliyetçiliğin resmi hali ile muhafazakâr, İslami ve Türkçü söylemler bu mesele ile bir araya getirilmiştir. Ayrıca milliyetçilik seçkinlerin ideolojisi olmaktan çıkıp, popülerleşmiş; milliyetçi söylem popülist söylemle bütünleşmiştir. Kıbrıs 1950’li yılların ortalarında Türkiye için “milli bir dava” olmuştur (Bora, 2017, s. 246- 247).

Kıbrıs doğumlu Türk kökenli Volkan (2008, s. 24), Kıbrıslı Türklerin ne hissettiğini kendi bakış açısıyla şu sözlerle açıklamıştır: *“Çocuk olarak Kıbrıs’ın yalnızca tamamen Türk olduğunu hissetmiyordum. Kıbrıs aynı zamanda Anadolu’nun bir parçasıydı, yani psikolojik olarak “ana doluydu”. Sembolik olarak Türkiye ana, Kıbrıs da yavru vatandı... Ebeveynler çoğu zaman Türkiye’den konuşur, çocuklarına anavatanla ilgili bir kimlik duygusunu aktarırlardı... Kıbrıs’taki ilkokulda öğrendiklerimi hala duyar gibi oluyorum: “Kıbrıs, bir zamanlar Anadolu’nun bir parçasıydı ama denize gömüldü. Sonra yine yükseldi ama yine battı. Üçüncü kez batıp tekrardan yükseldiğinde artık Anadolu’nun bir parçası değildi.”*”

Kıbrıs, kesintisiz olarak 307 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Karaoğlu, 2011, s. 171). Kıbrıs’ta yaşayan Türkler uzun süre boyunca o bölgenin en verimli topraklarına sahip olmuş ve Rumlar onlar için çalışmıştır. İngilizlerin gelişiyle Rumlar adada ekonomik olarak üstünlük sağlasa da Türkler zaman zaman efendilik kavramına tutunmuşlardır. Köksüz kalmayan Türkler anavatanları ile bir bağ içinde olmuşlardır. Nitekim ada Türkleri Atatürk’ün 1920 ve 1930’lu yıllarda başlattığı kültür devrimini kendiliğinden kucaklamıştır (Volkan, 2008, s. 52- 53).

Yunanlılar açısından bakıldığında Türkler, Bizans İmparatorluğu’nun sonunu getiren ve onları dört yüz yıl boyunca hâkimiyeti altına alan, onların en eski ve en “barbar” rakipleridir.

Bağımsızlık mücadelesi veren Yunanlılar sonunda başarıya ulaşarak modern Avrupa'yı takip edebilmiştir. Yunanlılar, Türkiye'nin amacının Kıbrıs'ı, Yunan adalarını ve Doğu Trakya'yı ele geçirmek olduğuna inanmaktadır; adaletin ve uluslararası hukukun kendilerinin yanında olmasıyla “barbar” Türkleri engelleyeceklerini düşünmektedir. Türkler Yunanlılar'a karşı askeri gücüne güvenirken, Yunanlılar uluslararası bağlantılarına ve propaganda gücüne bel bağlamaktadır (Heraclides, 2011, s. 12, 23; Heraclides, 2012, s. 126).

Yunanistan'da Türkiye'ye yönelik, “Doğu'dan gelen tehdit” algısına dayalı köklü bir endişe bulunmaktadır. Türkiye'nin saldırgan bir orduya sahip olduğu ve militarizmin etkisi altındaki bir toplumda ordunun ulusal konularda belirleyici rol oynadığı yönünde yaygın bir kanaat vardır. Özellikle 1974 Kıbrıs müdahalesi, bu algıyı pekiştiren önemli bir örnek olarak gösterilmektedir. Öte yandan, Türk tarafında Yunanistan'a yönelik benzer bir takıntı gözlemlenmemekte, askeri açıdan da Yunanistan bir tehdit olarak değerlendirilmemektedir. Yunanistan, zaman zaman Türkiye için stratejik bir tehditten ziyade diplomatik bir mesele olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Yunan milliyetçiliği genellikle saldırgan olarak nitelendirilmekte ve Yunanistan'ın Ege'deki politikaları “Türk tehdidi” söylemiyle meşrulaştırılmaya çalışılan bir genişleme stratejisi olarak yorumlanmaktadır. 1974'e kadar Kıbrıs'ın ilhakına yönelik girişimler ise Yunanistan'ın Megali İdea düşüncesini tam olarak terk etmediği şeklinde değerlendirilmektedir (Heraclides, 2011, s. 22-23).

Demokrat Parti döneminde 1950'li yıllarda yaşanan 6-7 Eylül Olayları o dönemde siyasetin merkez konularından biri olarak, önemli toplumsal ve siyasal kırılmalara yol açmıştır. 1940'lı yıllarda yaşanan gelişmeler, Kıbrıs adası konusunda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur (Soysal, 2021, s. 486). İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıslı Türklerin Enosis'e (adanın Yunanistan'a bağlanması) karşı çıktıklarını belirterek, Kıbrıs'ta yeni reformlar yapılacağını açıklamıştır. Yunan parlamentosu ise Kıbrıslı Rumlardan gelen tepkiler üzerine 28 Şubat 1947 tarihinde Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi gerektiği kararını almıştır. İngiltere tutumunu değiştirmemiş, AKEL BM Genel Kurulu'na andıç sunmuştur. Kilisenin desteği ile 15 Ocak 1950'de Kıbrıs'ta bir halk oylaması yapılması sağlanmış ve Kıbrıslı Türklerin yer almadığı bu oylama sonucunda Enosis'e %96 oranında evet oyu çıkmıştır. III. Makarios'un başpiskoposluğu üstlenmesi ve Papagos'un 1952 seçimlerinde Yunanistan'da iktidara gelmesi, Rumlar açısından Enosis'in gerçekleşme umudunu arttırmıştır (Fırat, 2009, s. 596- 597). Mevcut Enosis arzusu toplumsal, ekonomik ve siyasal gerçekliklerden ziyade ortak, kahramanca geçmişle özdeşleşme istekliliğine

dayanmaktadır. Kıbrıslı Rum, Türk topluluğundan özellikle kültür noktasında üstün olduğuna inanmaktadır (Tenzel ve Gerst, 1972).

1954 yılında Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini uluslararası gündeme taşıması adayı Yunanistan'a bırakmak istemeyen Türkiye için önem arz etmiştir. O dönemde Türkiye Balkanlarda Yunanistan ve Yugoslavya ile bölgesel ittifak kurma çabası içinde olduğundan Kıbrıs'taki durumun aynı statüde devam etmesini desteklemiştir. Meselenin Yunanistan ile barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiğini savunmuştur (Demir, 2007, s. 39). 1955 yılında Türkiye, İngiltere tarafından organize edilen Londra Konferansı'na katılmış, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu adadaki statünün korunması gerektiğini, aksi halde Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden dolayı İngiltere yönetiminden önceki tek varis olduğunu savunmuştur (Lale, 2019; Ayaz, 2015). Ancak bu toplantıdan önemli bir sonuç çıkmamıştır. Dönemin Başbakanı Menderes, Dışişleri Bakanı Zorlu'ya adada yaşayan Türklerin haklarının korunması adına Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermeyeceğini söyleyerek konferanstan ayrılması talimatını vermiştir (Yüksel, 2019, s. 389).

1955 yılının yaz aylarında Türk basınında Hürriyet gazetesi başta olmak üzere İstanbul'da ikamet eden Rumlara karşı bir kampanya başlatılmıştır. Basında İstanbul'da yaşayan Rum azınlıklar ile Batı Trakya'da yaşayan Türklerin refah seviyeleri karşılaştırılmıştır. Fener Patriği Athenogoras'ın Kıbrıs bağımsızlık mücadelesi için para topladığı iddiasıyla Patrikhane hedef tahtası haline getirilmiştir. Basında yapılan haberler Kıbrıs'ın "milli dava" haline gelmesini sağlamıştır (Aktar, 2005). Özçelik'e göre, 6-7 Eylül Olaylarının gerçekleşmesinin en önemli sebeplerinden biri, basının etkisiyle Kıbrıs konusunda Türk halkı üzerinde Rum azınlığa yönelik olumsuz tutumun geliştirilmesidir. Basının etkisiyle oluşan kamuoyuna hükümet yetkilileri duyarsız kalamamıştır. Kıbrıs'ta Yunanistan ile birleşmeyi amaçlayan EOKA tarafından gerçekleştirilen sabotaj eylemleri, adada Türk-Yunan çatışmasını daha da şiddetlendiren bir etkidir. Buna karşılık, Kıbrıslı Türklerin haklarını korumak adına Türkiye'de çeşitli şubeleri bulunan "Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti" kurulmuş, o dönemde devlet radyosundan canlı olarak "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır" sloganları atılmıştır (Özçelik, 2013, s. 255- 256).

1955 yılının Eylül ayında Londra'da Kıbrıs meselesi tartışılırken Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evin yakınındaki Türk Büyükelçiliği'nin avlusunda bir bomba patladığına yönelik söylentiler yayılmıştır. 6 Eylül günü Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberleri İstanbul Ekspres Gazetesi'nde yer almış, bu haberler doğrultusunda İstanbul'da Taksim Meydanı'nda "Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti" protesto gösterisi başlatmıştır. Miting

sonrasında bazı gruplar İstanbul İstiklal Caddesi'nde bulunan gayrimüslimlerin iş yerlerini taşlamaya ve yağmalamaya başlamışlardır (Kar ve Gündüz, 2020, s. 453- 454). Ağırlıklı Rumlar olmak üzere İstanbul, İzmir ve kısmen Ankara'da bulunan gayrimüslimlerin ev, mabet, işyeri ve mezarlarına saldırılmıştır. Yaralama, tecavüz ve cinayet vakaları kontrolünü yitirmiş kitleler tarafından gerçekleştirilmiştir. Olaylar gece yarısına kadar devam etmiş, ancak askeri birimlerin müdahalesiyle sonlandırılmıştır. Olaylar sırasında resmi kayıtlara göre 3 kişi hayatını kaybetmiş, 30 kişi yaralanmış, 73 kilise, 1 havra, 8 ayazma ve 2 manastır zarar görmüş; ayrıca 3584'ü Rum topluluğuna ait olan olmak üzere toplamda 5583 iş yeri ve konut tahrip edilmiş veya yakılmıştır (Zorbay, 2019, s. 259-260).

6-7 Eylül Olaylarının gece yarısına doğru sıkıyönetimin ilan edilmesiyle birlikte Selimiye Kışlasında binlerce kişi gözüaltına alınmıştır. Sonrasında kurulan sıkıyönetim mahkemelerinde gözüaltına alınan kişiler serbest bırakılmıştır (Babaoğlu, 2013, s. 1364). Yunanistan Selanik'teki bombayı koyan kişinin bir Türk olduğunu iddia etmiştir. Tüm bu olaylardan sonra Kıbrıs meselesi hem Türk halkı hem de Yunan halkı için bir saplantı halini almıştır (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 173). Bu olayları düzenlemekle suçlanan dönemin Demokrat Parti Hükümeti, basın, muhalefet, azınlık liderleri ve özellikle Yunanistan tarafından ağır suçlamalarla karşılaşmıştır. Bu suçlamalar daha sonrasında Yassıada yargılamalarında da yerini almış ve Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu 6-7 Eylül Olaylarından ötürü 6 yıl hapis cezası almıştır (Babaoğlu, 2013, s. 1364).

Özçelik'e göre, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında paylaşılan ortak bir kimliğin olmaması ve büyük grup kimliği oluşurken kendini "öteki" üzerinden tanımlayarak farklılığını koruma ihtiyacı, Kıbrıs meselesindeki önemli psikolojik sınırlardan biridir. İki grup arasındaki çatışmayı çözme sürecinde psikolojik sınırların kaldırılması karmaşıktır ve birtakım komplikasyonlara sebep verebilir. İki grup arasında paylaşılan ortak bir kimlik olmadığı için psikolojik sınırların kaldırılmaya çalışılması her grubun kendi kimliğini daha fazla sahiplenmesine ve "öteki" saldırganlığa ve şiddete yol açabilir (Özçelik, 2020, s. 86).

Kıbrıs meselesi 1950'li yıllardan itibaren Türkler ile Yunanlılar arasında yabancılaşmanın belkemiği haline gelmiştir. İki büyük grup arasında uzun süredir söz konusu olan olumsuz algılar ve duygular sebebiyle bu mesele ölümcül bir hal almıştır. Kıbrıs meselesi zamanın külleri altında gizlenmiş ve etkisini devam ettiren seçilmiş travmaları ve zaferleri gündeme getirmiştir (Volkan ve Itzkowitz, 2002, s. 160). Rumlar adada çoğunluk olmaları sebebiyle Kıbrıs'ı yönetmeye hakkı olduğunu düşünürken, adanın uzun süre yöneticiliğini yapan Türklere azınlık gibi davranılması onları öfkeliendirmektedir (Özçelik, 2020, s. 86).

Volkan’a göre, Kıbrıs söz konusu olduğunda Türkler ve Rumlar fiziksel çevreye “kısmi nesneler” tezine göre tepki vermektedir. Bu tez, “tümü iyi” veya “tümü kötü” olarak algılanan her şeyin gerçekte sadece kısmen görüldüğünü ifade etmektedir. Türk toplumu, Osmanlı dönemine ait anıtsal yapılar gibi önemli yerleri Türklükle özdeşleştirerek, bu noktaları "tümü iyi" benlik/nesne imgeleri ve temsillerinin uzantıları olarak algılamaktadır. Çocuk-anne etkileşiminde, sembolik olarak Türk olan unsurlara libido, Rum unsurlara ise saldırganlık atfedilmesinin doğal olduğu bir dönemde başlayan bu temel bölünme, etnik kimlik ağırlıklı bir tepki olarak yetişkin yaşamında da devam etmektedir. Rumlar da “tümü iyi” olarak algılandıkları kendilik nesne ve imgelerini son derece sahiplenmektedirler. “Kısmi nesne” ilişkisinde fiziksel çevre beyaz veya karadır. Grilik algılanamamakta ve bu durum bitirilmemiş çocukluk döneminden miras kalmaktadır. Dolayısıyla Türkler için Rumların Enosis adı altında Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasının istenmesi “tümü kötü” olarak algılanır ve hiç düşünmeden reddedilecek kadar değersizdir. Aynı şekilde Rumlar açısından Türklerin adanın bir bölümünde hak talep ediyor olması hayret vericidir. Bu tutum büyük ölçüde psikanalizdeki narsisist aktarıma benzemektedir, narsist analistin kendine tapmayacağını anlayınca onu yok saymaktadır (Volkan, 2008, s. 21- 23). Nitekim Türk ve Yunan toplumlarındaki ders kitapları, edebi metinleri ve tarih yazımını inceleyen Millas (2004, s. 61) iki tarafın da ötekini olumsuz olarak betimlediğini saptamıştır. Öteki zaman zaman “güvenilmez komşu”, “istilacı”, “barbar” ve “şımarık” olarak gösterilerek potansiyel bir tehlike olarak algılanır.

Yunanlılar ve Türkler arasındaki fark, Türklerin Yunanlıların öz-kimliğini “negatif Türk” imgesi üzerinden inşa etmeleridir. Türkler, kimliklerini tanımlarken, Araplar, İranlılar, Ermeniler ve Ruslar gibi diğer negatif "öteki" kimliklere de başvurmaktadır. Yunanlılara karşı duyulan öfke ise, özellikle 1974 Kıbrıs müdahalesi sonrası daha karmaşık bir yapıdadır; Türkler, Yunan halkının, kendi başına bırakıldığında Türklere karşı daha dostane bir tutum sergileyebileceğine öne sürmektedir. Kıbrıslı Rumlar, 1950’lerin başlarına kadar adada Türklerle kültürel benzerlikler bulunduğunu ve çatışmasız bir geçmişi hatırlatırken, 1974 sonrası bu benzerlikleri reddetmişlerdir. Kıbrıslı Türkler ise, kültürel benzerliklere rağmen, Yunanlıların bu benzerlikleri göz ardı ettiklerini savunurlar. Türkler, Yunanlılarla mutfak, folklor, müzik gibi kültürel benzerlikler üzerinden ortaklık vurgusu yaparken, ancak bu tür göndermeler Yunanlılar tarafından karşılık bulmamaktadır (Heraclides, 2011, s. 23-24).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, 6-7 Eylül Olaylarını psikanalitik yaklaşımla ele alarak Türk ve Yunan kimliklerinin tarihsel travmalarla şekillenen benlik yapısını analiz eden ender örneklerden biri olarak

literatüre katkı sunmaktadır. Politik psikoloji literatürüne katkı bağlamında, bu çalışma, büyük grup psikolojisinin yalnızca mikro analizlerde değil, tarihsel ve toplumsal olayların çözümünde de kullanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca, seçilmiş travmaların ve yas sürecinin tamamlanamamasının ulusal kimlikler arasında empati eksikliğini nasıl beslediği gösterilerek, kimlik temelli çatışmaların çözümüne yönelik psikolojik bir perspektif sunulmaktadır. Son yıllarda alan yazında Türk ve Yunan milli kimlikleri arasında tarihsel olarak Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına dayanan birçok gerilim hattının varlığına ilişkin çalışmalar dikkat çekmektedir. Tarihsel süreçte, Yunan ve Rum kimlikleri, Türk milli kimliğinin inşasında başlıca "öteki" gruplardan biri olmuş ve Türk kimliğin psikolojik gelişimini derinden etkilemiştir. Bu bağlamda, psikanalitik yaklaşıma göre, İstanbul'un fethi, Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanması ve Türk Kurtuluş Savaşı gibi önemli tarihsel olaylar, her iki tarafın da seçilmiş travma ve zaferlerinin temelini oluşturmuş; bu travmalar, daha sonraki tutum ve davranışları yönlendirmiştir. Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesiyle kendi milli kimliğini yeniden inşa etmeye çalışan Yunan milli kimliği, Antik Yunan ve Helenistik dönemlerden esinlenmiş, ancak Bizans'ın çöküşü ve İstanbul'un kaybedilmesi karşısında yas sürecini tamamlayamamasıyla bu milli kimlik inşası sürecini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirememiştir. Bu süreçte, Türk milli kimliği, Osmanlı geçmişi ve seçilmiş travmaların gölgesinde "öteki" olarak konumlandırılmıştır. Türk kimliği açısından değerlendirildiğinde ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Balkan Savaşları ve Milli Mücadele dönemlerinin yarattığı travmaların yeterince yasının tutulamadığı, bastırıldığı ve zaman zaman inkâr edildiği görülmektedir. Dolayısıyla hem Türk hem Rum ve Yunan olmak üzere her iki kimliğin de birbirine karşı zaman zaman tarihsel düşmanlık benimsedikleri, kendilerinin olumsuz özelliklerini bölme mekanizmasıyla dışsallaştırarak yansıttıkları görülmektedir. Tarihsel bağlamda gerçekleşen çatışmaların süregelen bir şekilde ortaya çıkması eskiye dair travmaların tazelenmesine yas sürecinin sağlıklı bir şekilde işlememesine yol açmıştır.

1950'li yıllarda Kıbrıs'ın Enosis fikri doğrultusunda Yunanistan'a bağlanma ihtimali, Türkiye'de 'yavru vatan' olarak sembolleştirilerek Türk milli kimliğinde narsistik bir yaralanmaya yol açmıştır. 6-7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul başta olmak üzere Türkiye genelinde gayrimüslimlere karşı başlatılan şiddet olayları, Türk toplumunun benlik değerinin tehdit altına girdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu olaylar, Türk milliyetçilerinin, seçilmiş travma üzerinden dışsallaştırma mekanizmasını devreye sokarak, kendilerini tehdit altında hissettikleri bir durumu, öfke ve şiddetle dışarıya yansıttığını göstermektedir. Psikanalitik açıdan, bu tür toplumsal patlamaların ardında, süper egonun işlevsizleşmesi ve benlik

bütünlüğünün sarsılması söz konusudur. Milliyetçilik psikolojisinde, ulusal bir tehdit algısı, karşı tarafın acılarına yönelik eşduyumun azalmasına ve şiddetin meşrulaşmasına yol açmaktadır. 6-7 Eylül Olayları'nın tetiklenmesinde, Türklerin onarıcı lideri olarak gördükleri Atatürk'ün Selanik'teki evine yönelik gerçekleştirilen bombalama haberi önemli bir etken olmuştur. Atatürk'ün Türk milli kimliğinin oluşumundaki benlik değerini onarıcı rolü, bu tür bir haberin Türk halkı arasında Yunanlılar ve Rumlara karşı öfkeyi körüklemesine neden olmuştur. Sonuç olarak, tarihteki diğer seçilmiş travmalar ve zaferler göz önüne alındığında, hem Yunanlıların hem de Türklerin tarih boyunca birbirlerinin duygularına ve acılarına karşı eşduyum geliştirmektense, dışsallaştırma mekanizmasıyla karşı tarafın acılarına duyarsız kaldıkları söylenebilir. Dolayısıyla her iki kimlik açısından da çatışmalara çözüm olan yas tutma sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemediği görülmektedir. Bu bağlamda geleceğe yönelik hem Kıbrıs Meselesi'nde hem de Türk- Yunan ilişkilerinde yeni projeler ve birlikteliklerin sağlanabilmesi kayıpların bu süreçte gerçekçi düzeyde kabul edilmesine ve yas sürecinin tamamlanmasına bağlıdır.

Kaynakça

- Acar, M. (2019). Yunan milliyetçiliğinin oluşumu ve modern Yunanistan’da milliyetçi tarih yazımı. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(2), 38-63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/51261/667150>
- Ademovic. S. (2020). Balkan Coğrafyası’nda Türkiye’nin dünü bugünü: zorunlu terk ediliş/ yeniden sahiplenilmenin psikolojisi ve “kolektif psikozun” Balkan toplumlarındaki yansıması, Ş. Kantarcı (ed) *Politik Psikoloji Boyutuyla Türk Dış Politikası (1923-2000)* içinde (s. 343- 390). Ankara: Nobel Yayın.
- Adorno, T. W., Brunswik, E., Levinson, D. J., Sanford, N., Aron, B., Morrow, W., ve Levinson, M. H. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Norton ve Company.
- Akçam, T. (2008). Türk ulusal kimliği üzerine bazı tezler. T. Bora ve M. Gültekin (ed.) *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik* içinde (s. 53-62). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktar, A. (2005, Eylül 5). 6-7 Eylül 1955: Cumhuriyet tarihinin en karanlık gecesi.... *Sabah Gazetesi*. <https://www.sosyalbilimler.org/wp-content/uploads/2021/09/Ayhan-Aktar-6-7-Eylul-Olaylari.pdf> adresinden erişildi.
- Alakel, M. (2011). İlk dönem Cumhuriyet Türkiye’si ulus inşası sürecinde milliyetçilik ve sivil-etnik ikilemine dair teorik tartışmalar. *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), 1-30.
- Anderson, B. (1991). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Trans.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aşkın, M. (2010). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 213-220.
- Ayaz, E. (2015). 6-7 Eylül Olaylarının Türk gazetelerindeki yansımaları. *IAAOJ Social Science Journal*, 2(2), 81-92.
- Babaoğlu, R. (2013). 6/7 Eylül 1955 Olaylarının muhtemel failleri üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 1349-1371.
- Bağcı, M., Yardım, H., & Baydar, E. (2011). Uluslararası ilişkilerde algı farklılıkları: Seçilmiş zaferler ve seçilmiş travmalar. B. S. Çevik-Ersaydı (Ed.), *Politik psikoloji yillığı cilt:1* (pp. 41-60). Ankara: Barış Kitap.
- Başar, C. (1988). *Yunan oyunu*. İstanbul: Sembol.
- Binbay, T. (1993). Psikanalitik teori 20. yüzyılda neden ve nasıl etkili oldu?. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 4(4), 326- 330.
- Bora, T. (2009). Türkiye’de faşist ideoloji. T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Dönemler ve zihniyetler* (pp. 349-369). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye’de siyasi ideolojiler* (2. baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. B. Sütçüoğlu (çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Copeaux, E. (2002). Türk milliyetçiliği: Sözcükler, tarih, işaretler, T. Bora ve M. Gültekin (ed.) *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik içinde* (s. 44-52). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cottam, M., Mastors, E., Preston, T., & Dietz, B. (2017). *Siyaset psikolojisine giriş* (M. Şenol, Trans.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Çevik, A. (2010). *Politik psikoloji*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 1(12), 37-63.
- Ebinç, S. (2024). Muhayyileden muhakemeye: Milliyetçilik kuramları üzerine bir deneme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1192-1226.
- Eren, E. (2019). Yunan milliyetçiliğinin tarihsel arka planı ve politik yansıma örneği olarak Batı Trakya Sorunu. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 77-85.
- Fırat, M. (2009). *Türk dış politikası cilt: 1* (B. Oran, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (1922). *Group psychology and the analysis of the ego* (J. Strachey, Trans.). Boni and Liveright.
- Freud, S. (2019). *Bilinç dışı*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Freud, S. (2021). *Totem ve tabu* (E. Yıldırım, Trans.). İstanbul: Oda Yayınları.
- Fromm, E. (1991). *Freud düşüncesinin büyüklüğü ve sınırları*. (A. Arıtan, Trans.). İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Sevme sanatı*. (I. Gündüz, Trans.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Geçtan, E. (2022). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (2012). *Öteki olmak, öteki ile yaşamak: Siyaset kuramı yazıları* (İ. Aka, Trans.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heraclides, A. (2011). *The essence of the Turkish- Greek rivalry: National narrative and identity*, London: Hellenic Observatory European Institute.
- Heraclides, A. (2012). 'What will become of us without barbarians?' The enduring Greek-Turkish rivalry as an identity-based conflict. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(1), 115-134. <https://doi.org/10.1080/14683857.2012.661944>
- Houghton, D. P. (2018). *Siyaset psikolojisi: Durumlar, bireyler, olaylar* (H. İnaç & D. Şekeroğlu, Trans.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- İrkiçatal, E. (2012). İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 31-59.
- İnalcık, H. (2020). *Devlet'i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar- IV: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İslambay, D., & Cingöz-Ulu, B. (2016). Milliyetçiliğin politik psikolojisi. In Ö. Dirilen Gümüş (Ed.), *Siyaset psikolojisi* (pp. 61-80). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kansu, A. F., & Tarhan, N. (2018). Politik Psikoloji ve Politik Öz-Yeterlik. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 1-18.

- Kar, A. T., & Gündüz, U. (2020). 6-7 Eylül 1955 Olayları ışığında Türkiye’de basın, toplum ve siyaset ilişkisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 452-486.
- Karaoğlu, O. (2011). Kıbrıs Adası’nın stratejik konumu ve Türkiye, Avrupa ve Avrasya için önemi. In B. S. Çevik-Ersaydı (Ed.), *Politik psikoloji yillığı cilt:1* (pp. 81-100). Ankara: Barış Kitap.
- Kırlı Ntokme, O. (2010). Ulus devlet oluşturmada Yunanistan örneği: Büyük Ülkü Megali İdea. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(46), 401-424.
- Lale, A. (2019). Demokrat Parti dönemi azınlık olayları ve Türk demokrasisine etkileri. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 91-114.
- Mack, J. E. (2008). Önsöz. In V. Volkan, *Kıbrıs: Savaş ve uyum çatışan iki etnik grubun psikanalitik tarihi* (pp. IX-XXII). İstanbul: Everest Yayınları.
- Millas, H. (2002). Milli Türk kimliği ve ‘öteki’ Yunan. In T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik 4* (pp. 193-200). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millas, H. (2004). National perception of the “other” and the persistence of some images. In M. Aydın & K. Ifantis (Eds.), *Turkish-Greek relations: The security dilemma in the Aegean* (pp. 53-66). London: Routledge.
- Örmeci, O. (2011). Etnik çatışmalarda psikolojik yaklaşım. In B. S. Çevik-Ersaydı (Ed.), *Politik psikoloji yillığı cilt:1* (pp. 101-120). Ankara: Barış Kitap.
- Özçelik, Ş. (2013). 6/7 Eylül 1955 Olaylarında yerel bir basın örneği: “Yeni Adana” Gazetesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 251-277.
- Özçelik, S. (2020). Psikoanalitik analiz ve Kıbrıs çatışması: Etnik sınırlar ve engeller. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 3(2), 73-89.
- Özsüer, E. (2020). Türk-Yunan ilişkilerinin psikopolitik perspektifi: Grup psikolojisi eksenli karşılıklı seçilmiş zaferler ve travmalar. In Ş. Kantarcı (Ed.), *Politik psikoloji boyutuyla Türk dış politikası (1923-2000)* (pp. 121-140). Ankara: Nobel Yayınları.
- Polat, F., & Subay, Ö. Ö. (2016). *Çatışma ve uzlaşma bağlamında siyasetin psikolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Polat, F. (2023). *Siyasal davranışın psikolojisi*. Nobel: Ankara.
- Rushton, J. P. (2005). Ethnic nationalism, evolutionary psychology and genetic similarity theory. *Nations and Nationalism*, 11(4): 489-507.
- Sarıkoçuncu Değerli, E. (2012). Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950–1960). *Gazi Akademik Bakış*, (11), 85-102.
- Searle-White, J. (2001). *The psychology of nationalism*. New York: Palgrave.
- Seyfettin, Ö. (1993). *Bütün eserleri* (Vol. 16). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sherif, M. (1966). *In common predicament: Social psychology of intergroup conflict and cooperation*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social “hierarchy and oppression”*. Cambridge University Press.

- Soysal, M. (2021). Hakikat ötesi, yalan haber ve kolektif belleği çarpıtma dinamikleri bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları üzerine bir değerlendirme. *Belgi Dergisi*, 22(2), 481-507.
- Subay, Ö. Ö. (2024). Otoriteryen kişilik ve Altermeyer’ın Sağ Kanat Yetkeçiliği Kuramı. *Dynamics in Social Sciences and Humanities*, 5(2), 46-56. <https://doi.org/10.62425/dssh.1485168>
- Şavkılı, C. ve Göktürk, M. C. (2024). Kıbrıs Meselesinin Maraş Yerel Basınına Yansımaları (1950-1960). *Belgi Dergisi*, (27), 127-152.
- Tajfel, H. ve Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 33-47. California: Brooks-Cole.
- Tenzel, J., & Gerst, M. (1972, May). The psychology of cross-cultural conflict: A case study. Paper presented at the 125th Annual Meeting of the American Psychiatric Association, Dallas, TX.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye’de yeni hayat: İnkılap ve travma (1908- 1928)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tugay, B., & Duran, H. (2021). Etnik çatışmalar ve barış çalışmaları üzerine politik psikolojik bir inceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 463-488.
- Turan, E. (2011). Milliyetçilik teorisinin gelişimi ve Türk milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (1), 135-149.
- Turhan, M. (2023). *Kültür değişimleri: Sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*. 7. Baskı, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Tutu, E. R. (2023). Kimlik inşasında tarihsel travmalar. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 28-39.
- Ulusoy, E. (2019). Modern bir kavram olarak milliyetçiliğin psikanalitik çözümlemesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20(45), 119-144.
- Volkan, V. (1988). *The need to have enemies and allies: From clinical practices to international relationships*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Volkan, V. (2005). *Körü körüne inanç: Kriz ve terör dönemlerinde geniş gruplar ve liderleri*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Volkan, V. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve uyum çatışan iki etnik grubun psikanalitik tarihi* (1st ed.). İstanbul: Everest Yayın.
- Volkan, V. ve Itzkowitz, N. (2002). Türkler ve Yunanlılar: Çatışan komşular. (B. Büyükkal, Trans) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yalçın, E. (2017). Yunanların bitmeyen ideali: “Megali İdea”. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 33-48.
- Yıldız, A. (2019). “Ne mutlu Türk’üm diyebilene”: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919- 1938). 7. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, M. E. (2011). *Past hurts and the Cyprus Conflict: past hurts and relational problems in the Cyprus Conflict*, Germany: LAP Lambert Academic Publishing.

- Yılmaz Odabaşı, H. (2020). Toplumsal travma ve posttravmatik gelişme perspektifinden Balkan Savaşı ve Türk milliyetçiliğinin kitleselleşmesi. *Travmaların Gölgesinde Politik Psikoloji*, 47-83.
- Yılmaz Odabaşı, H. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde ulus kimliğinin inşası ve “Salgın Hastalıklarla Topyekûn Mücadele” söylemi. *Pandeminin Psikopolitiği*, 133- 172.
- Yörük, Z. (2002). Politik psişe olarak Türk kimliği, T. Bora ve M. Gültekin (ed.) *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik* içinde (s. 309- 334). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüksel, E. (2019). Akis Dergisi’nin gözünden 6/7 Eylül 1955. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 383-405.
- Zara, A. (2018). Kolektif travma döngüsü: Kolektif travmalarda uzlaşma, bağışlama ve onarıcı adaletin iyileştirici rolü. *Klinik Psikiyatri*, 21, 301-311.
- Zorbay, T. (2019). 6/7 Eylül olaylarına TBMM ve kamuoyu tartışmaları çerçevesinde yeni bir bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(99), 253-296.
- Zürcher, E. J. (2009). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*, (çev: Yasemin Saner), 23. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.